

SANCTI THOMÆ

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI ET MARTYRIS

VITA PRIMA

AUCTORE EDUARDO GRIM.

PROLOGUS.

Professores artium sæculi proprios singuli conatus habent, quibus ad altiora conscendant, et quid emolumenti ferat perfectio disciplinæ, quam professi sunt, infatigabili perpendentes intuitu, dum ex finis proventu ornatus sui leniunt inclementiam, quasi quodam animati compendio viæ robustius ad proposita consurgunt. Et hi quidem, ut transitoriam quandoque coronam consequantur, quos labores, quæ certamina subterfugiant, quibusve nonnunquam subduntur injuriis vel quid reputant impossibile? Sed horum profecto laboris industriam qui mundo militant, cum mundo perire nullus ambigat, nempe aliud affirmare conetur. Cum igitur nostra sit causa dissimilis, quibus Christus proponitur via, laborum finis æterna promittitur vita, quanta, quæso, inter varios ac multiplices mundi casus opus est vigilantia! Non nos a proposito vitæ remissioris lenocinia labefactent: non revocent a recto tramite laboris incommoda viæ, quibus felici commercio pro caducis æterna, pro terrenis cœlestia præparantur. Et ad hæc quidem ut alacrior aspiret Christiana devotio, sinistra perversorum æmulatione contempta, illorum gradiamur via, inaitamur vestigiis, quorum astruit fidem conversatio sancta, commendat vitam consummatio felix et gloriam nobis virtutum insignia clamant. Neque enim Christianæ professionis est ab his vivendi formam contrahere, quos vel opus invalidum reddat infames, aut imperfecta voluntas compellit a proposito relabi. Verum si te quæcunque iadura anima ad correctioris vitæ vias temporis ut assolet interjectu veterum minus accendit auctoritas, ubique consulit, ac medetur indevotioni nostræ misericors providentia Salvatoris. Ut si veterum facta fastidimus, vel hunc pudeat imitari nolle quem licuit intueri. Auctor igitur humanæ salutis, dum multorum refrigerante charitate et abundantia malitia, quasi minus curasse creditur temporalia, sicut semel assumptæ humanitatis exhibitione, visitavit et fecit redemptionem plebis sæe, sic per suos invisibilis operatione majestatis quos redemit ad meliora incessanter invitat. Ac ne tanti muneris exors videatur hic noster dies, novus in medium procedat

A Christi miles, et martyr egregius beatus Thomas sanctitatis spectaculum, justitiæ norma, incentivum patientiæ, virtutis exemplar, assertor invictissimus veritatis. Sed quid mihi, inquis, cum martyrio? quid cum miraculis quæ non humanæ viribus efficaciam tribuenda sunt, sed Deo? Bene: non nos tibi martyrium, nec miracula proponimus imitanda, sed vitam considera martyris plenius, contemplare mores, mirare hominem, inter omnes mundi divitias, et quidquid pretiosum æstimatio habet humana, tantam animi tenuisse constantiam, ut nec prospera illum ad amorem mundi mollescerent, nec adversa quævis ab amore Conditoris, ut primum sensibus ejus cognitio sese veritatis infudit, aliquatenus retardarent. Unde fundatus et ipse supra firmam petram, jure cum Apostolo proclamabat: « Quis me separabit a charitate Christi? » Passus siquidem tribulationes multas et malas, exsilium dignitatis, privationem rerum omnium, proscriptionem et, quod altius insedit animo et vehementer afflixit, charorum lacrymas et desolationem; sed hæc universa alta mente transcendens, devotior in dies reddebatur, nequaquam similis insipienti cui psalmus improperat quoniam confitebitur tibi cum benefeceris ei. Pie igitur parere cupientes quorundam devotioni, qui gesta martyris pretiosi plenius nosse solliciti sunt, quæ ad nostram pervenere notitiam, illorum scilicet reatu, qui viventi familiaris adhæserant, vel nos ipsi perspeximus, ipsius de quo loquimur patrocinantibus meritis stylo perstringere satagemus, præmonentes lectorem, minime consonare veritati, quidquid hinc alii vel scripserunt, vel scripturi sunt, quod huic narrationi nostræ probetur esse contrarium. Plane ad hæc agenda, etsi minus dignos nos pro materiæ dignitate non levis nos addicat præsumptio, sensusque confundat inopia, sed rursus amor erigit trepidantem, invitat devotio, et animant non mediocriter ad loquendum profuentia ab ubertate domus Dei stillicidia gratiarum: quibus per hunc famulum suum Salvator faciem terræ nos desinit irrigare. Etenim si silicemus nos, solutus in laudem martyris mutorum lingua, et quam accepta Creatori fuerit illius et vita et mors, virtutes lo-

quæ utur. Nostræ igitur devotioni lineas rectitudinis nunquam in scribendo excedere, per beati Patris nostri merita gloriosa, spiritus veritatis inspiret, ut pura ac fide plena prosequatur oratio quod pia agredimur intentione.

Electus igitur ante mundi constitutionem in Christo sanctus Thomas ortu suo felici Britanniarum caput Londonias illustravit. Pater ejus Gilbertus, cognomento Becket, mater vero Mathildis fuit: ambo generis ac divitiarum splendore suis nequaquam concivibus inferiores; quibus e regione morum ingenuitate et piæ conversationis innocentia longe excellentius præeminerebat. Justitiæ siquidem actionibus insistentes, sine crimine et querela, ut traditur, conversati sunt, ut ex iis tanquam Zacharia et Elizabeth novum se lætetur Anglia suscepisse Joannem. Nec hunc immerito pro modo suo Joannem dixerim, cui quanta cum Joanne fuerit convenientia pœnitentiæ, labor et amor indicat veritatis, pro qua usque ad mortem decertans, nec sub gladio quidem trepidavit, quominus testimonium redderet veritati. Sed hæc sequens sermo loquatur. Nunc autem, ut paulo altius seriem repetamus historiæ, de visionibus breviter intuendum est, per quas futuram credimus sanctæ sobolis excellentiam præfigurari.

DE VISIONE MATRIS SUÆ.

Brevi ergo intervallo postquam concepit mater, vidit in somniis in sinum suum universam aquam Thamensis fluminis influxisse. Quo illa muliebris metu perfusa ac suspicata laborem quæmpiam peregrinum, quem vulgus consuevit interpretari per æquarum exuberantiam, audivit econtra a sapiente interpretationem divinitus inspiratam: unde meruit non mediocriter consolari. « Nasciturus, inquit, ex te reget populos multos. » Et alter quidam, in nullo dissidens a prioris sententia, adjecit quod fluenta gratiarum esset accepturus, quibus natale solum instar fluminis irrigaret, commemorans illud evangelicum: « Qui credit in me, fluent de ventre ejus flumina aquæ vivæ. »

Secundo autem Cantuariam venisse se visum est mulieris. Ubi cum ecclesiam Christi cum cæteris, qui aderant, inciperet ingredi, in tantum ejus venter intumuit de pæro quem conceperat, ut nullus ei ad aliquod ostiorum pateret ingressus. Qua visione mulier quasi quæ indigna videretur ingressu ecclesiæ, tristis admodum et turbata permansit, usquedum evacavit visio tertia mœstiliam præcedentis.

Instante etenim partus tempore, visum est matri de cælo in suum gremium splendoris insoliti duodecim sidera cecidisse. Unde mulier magnifice confortata perpendit magnum quiddam de nascituro hac visione figurari. Sed et nos ex his, quæ per fidelem suum Dominus operatus est, dignitatis futuræ supereminentem gloriam æstimantes, ipsum in futuro examine cum illis duodecim electis cæli luminaribus, judicaturum esse orbem terrarum credimus et confitemur.

Rursum vero cum in cunis jacuisset infantulus,

A nudum hunc mater conspexit in somniis. Unde indignata adversus nutricem: « Cur, inquit, non tegis infantem? » Cui nutrix: « Optime, domina mea, cooperatus est purpura pretiosa et plicata. » Surgunt illico mater et famula, moliantur explicare pallium, ut diligentius inde parvulum operirent. Cujus latitudinem cum nec thalami paterentur angustiae, nec amplior aula, sed et platea longe augustior apparet, ad Smedefeld, qui locus amplius est in civitate, ut vel ibi suis satisfacerent votis, ambæ pariter, ut visum fuerat, festinarunt. Cumque de loci latitudine securitatem sibi promittentes cœptis insisterent, vox ad illas illapsa de supernis intonuit, dicens: « Incassum conamini, purpura hac Anglia tota minor est, nec ejus poterit comprehendere latitudinem. » Ad hanc vocem evigilat mater, memor quidem quid viderit, sed ad quid prorsus ignara. Nos vero, quibus intellectum fides oculata revelat, purpuram pretiosam sanguinem interpretamur martyris innocenter occisi, quo perfusus in passione jacuit et velatus, nunc vero per tot terrarum regna exterasque nationes extensum est, secundum quod præcedens visio figuravit.

Tradunt propinqui quod die, qua ad has mundi natus est tenebras hic noster parvulus, egressus ignis de domo paterna partem plurimam civitatis incendit. Et tu sane, si diligenter advertas, a die qua ingressum meruit æterni luminis martyr noster, quanta in ædificandis seu restaurandis ecclesiis, vestendis altaribus ferveret devotione, quam liberalis in pauperes, quam prompta operibus injustitiæ renuntiare, punire peccata per penitentiam, quam denique prona ad omne opus pietatis exemplo martyris informata exstiterit, accensam de illo fateberis et tu non solum Londoniarum urbem, sed universam plane civitatem Dei quacunq; nomen illius auditum est. Jamque lucerna super candelabrum positum est, ut qui ingrediuntur lumen videant. Jam quod a Salvatore promittitur electis, in isto cernimus adimpletum: Qui vicerit sicut ego vici, faciam illum columnam ignis in templo meo. Et jam gratias supernæ providentiæ columnam tenemus, intueamur lucernam; qua vivit ingrediamur, ne forte offendamus ad lapidem pedem nostrum, quia qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Sed jam nunc ad ordinem historiæ revertamur.

Ubi tenera admisit ætas, litterarum primordiis puer traditur imbuendus. Quibus decursis, ad artes missus multa in brevi comprehendisse memoratur. Quam doctis, quantæque fuerit etiam in teneris annis industriæ ac vivacitatis ætas fortior comprobavit: quin jam factus vir uberes messuit sapientiæ fructus, in quibus adhuc junior desudavit. Sed nequaquam diu scholis intendere sinebat variatio rerum. Parentes nimirum, ut prælibavimus, primi quondam inter suos divitiis et gloria sæculi, sed frequentibus incendiis cæterisque infaustis incursum rerum non mediocriter attenuati, minorem noscuntur in instruendo filio diligentiam adhibuisse.

Quam profecto attenuationem, imo sobriam quamdam et honestam mediocritatem, ipsorum justificationi militasse nullatenas dubitare permittimur, cum dicat sermo divinus : Ego quos amo arguo et castigo. Ut videlicet caminus tenuitatis exureret, quidquid de mundi pulvere per opulentiam contraxerit. Sed et filii desolationem geminavit interitus genitricis, quæ eo tempore viam universalem ingressa, destitutum pene propriisque expositum consiliis filium dereliquit : pater quippe jam senuerat, nec ad filii sumptus sufficere poterat substantia quæ remansit. Sed nec ipse diutius matri fertur superfuisset.

In illius autem domo vir nobilis et dives admodum, Richerius de Aquila, veniens ad civitatem hospitio se suscipere consuevit. Cui Thomas associatus, aliquanto tempore illius consilii et prudentiæ se commisit. Jam enim puerilibus annis evolutis, optimis cœpit pollere moribus, ingenio clarus, acceptus eloquio, vultu mista gravitate jucundus, venustus aspectu, forma satis elegans, gratum sese omnibus et amabilem exhibebat. Jamque commune videndi iter ingrediens, his animum dabat, quibus illa solet ætas intendere, canum cursu ac velocitate aviumque volatu ac rapina ludicra delectabatur. Sed in his atque similibus mundi vanis ac variis oblectamentis, integrum et immune servatur vas electionis ab his, quibus tenera præsertim solet juvenitatis infestari. Ad præsagium vero futuræ constantiæ fertur adolescentis animo tam pertinaciter inhæsisse amorem veri, quamvis adhuc sæcularia sectaretur, ut vix aut nunquam joco vel serie quidquam protulerit contrarium veritati. Quam perfecte id ipsum impleverit postquam factus est vir, sequentia declarabunt. Itaque ad prænominatum divitem a scholis rediens, et varias sæculi sequens curiositates, nunc venatu, nunc avium captura, quibus maxime pascebatur animus juvenilis, pro libitu nunc domi cum patre, nunc rure cum divite morabatur. Factumque est ut in hunc modum dimissis sibi scholaribus studiis proponeret renuntiare.

Die vero quadam accidit ut ad ripas eunte Thomas simul cum divite, motam de flumine anatem accipiter insequeretur, secutusque divertentem in flumine cum ipsa pariter mergebatur. Quod videns adolescens, miseratus accipitrem jam periturum, equo destitit, seque in gurgitem ut avem eriperet præcipitavit : sed priusquam avem contingeret, raptus ipse intra alveum fluminis, et nunc mersus sub aquis, nunc undarum vi impellente levatus periclitari cœpit, et penitus periisse putabatur ab intuentibus, dum nullus adesse potuit qui manum porrigeret pereunti. Denique ad molendinum, quod tunc forte molebat, quæ tractu perlatus, ubi primo aquæ exitibus propinquavit, stetit rota nec se movit semel, quousque vivus quidem sed vehementer afflictus adolescens extractus est. Sed fovit afflictum medica manus Salvatoris, quem inter undas desperatum protexit ne exstingueretur lucerna futurus in Israel, cujus

A morte pretiosa tanta cernimus beneficia provenisse.

Rursus vero Osbernus Octo-numini cognomine, vir insignis in civitate et multarum possessionum, cui carne propinquus erat, detentum circa se Thomam fere per triennium in breviandis sumptibus redditibusque suis jugiter occupabat.

Jamque pedem porrexit in semitas sæculi, jam ad honores aspirare, effundere animum in exteriora, et vanas mundi amplitudines ambire cœpit. Et ad hæc quidem consequenda multas illi occasiones et animi sapientiæ, qua pollebat, et honestas vitæ offerebat. Singularis namque et supra annos enituit in viro matura quædam senectus, sapientiæ canities, consiliorum ac morum quædam jocunditas, gravitas, ut merito in admirationem et amorem sui converteret universos. Sed didicit tunc, quod postmodum fatebatur, non esse in homine viam ejus sicut nec vitam, sed a Domino dirigi gressus hominis ; aliud nimirum disponebat ipse, aliud atque aliter operata est in ipso divina dispositio. Siquidem, ut facilius ei ad honores pateret promotio, invitatus a quodam ministro domus archiepiscopi Theobaldi, illo ductu divinæ gratiæ adveniens, quali decuit honore susceptus est. Ubi ludis et levitate postposita seniorum sapientumque sermonibus ad meliora semper animum informabat. Cognitaque in brevi vivacitate viri per verba prudentiæ, ac si per scintillulas quasdam jugiter erumpente secundum quod Sapiens ait, sermo hominis annuntiat de eo, consiliis archiepiscopi negotiisque, et causis publicis et privatis interesse jubetur. Nam sensu pervigil, providus in consilio, in responsione prudens, sermone disertus ac temperatus, intras et egrediens ad imperium domini sui, verbis et opere nulli inferior, domino suo carus et gratus omnibus apparebat, ut malevolum se magis probaret quisquis in viro tanta dona gratiæ non diligeret. Denique tantam invenit gratiam in oculis archiepiscopi, adeoque illius animum sedulis sibi devinxit obsequiis, ut palam fateretur archiepiscopus quod neminem ante tam integrum sibi in omni negotio tantæque fidelitatis invenisset. Sed hostis humani profectus videns, nec sine invidia tabescente, tantam in adolescente industriam animi, ingenii acumen, in moribus honestatem, quibus facilem illi prævidit accessum ad summos honores, si ut cœpit inoffenso curreret pede, æmulum ei suscitavit Rogerum archidiaconum Cantuariæ, quem de Ponte episcopi cognominabant, qui donec ultimum cœlo spiritum redderet Thomas, tunc quidem conceptum virus in ipsum, quibus potuit modis effudisse cognoscitur. Interim autem, ut a curia illum amoveret, nunc apertis conviciis, nunc jocis irrisoriis aggressus est : denique clericum cum ascia sive securi faceta contumelia crebrius appellavit cognomento videlicet illius, a quo ad curiam archiepiscopi fuerat invitatus, et revera Thomas securim accepturus erat opportuno in tempore, vel potius gladium Petri, quo ipsum Rogerum cum complicitibus a cœtu sanctorum præcidit, quin nec cibum signandi facultatem habebant sicut regi con-

questi sunt, sed hæc alias. Interim vero vir prudentia præditus nequaquam his sive similibus movebatur, quominus obsequiis archiepiscopi pervigil inhæreret, audiens a sapiente quia melior est patiens viro forti, cum e diverso audiat, ille qui profert contumelias insipiens est, sed nec divinum poterit infirmare consilium humana malitia. Inter hæc autem venerandæ memoriæ Wilkelmo Eboracensi beatitudinis æternæ suscepto sinibus, prælibatus Rogerius ope et industria archiepiscopi Theobaldi substituitur a quo secundum morem inungitur et consecratur, archidiaconatum vero Cantuariæ Thomæ donavit, cui, ut jam dictum est, nequaquam similem se crederet habiturum virum, per omnia bonum et fidelem in omni domo sua; nec mora intervenit, etiam præposituram Beverlaci archidiacono suo obtinuit, ecclesias quoque et redditus alios multipliciter accumulavit. Vir autem liberalis animi secundum monita sapientis, melius esse arbitrans nomen bonum quam thesaurus plurimos, ad augmentum famæ et nominis ampliationem divitias studuit detorquere, ne quando pecuniæ parcens parcitatis nævo splendorem nominis obfuscaret. Quid autem moras innectimus? nullas ipse passus est ad superiora progrediens, neque enim in humili potuit morari loco, flamma vivacitatis, quæ pectus illud impleverat sublimitas animi, et quod amplius est mirandum, in tantâ sublimitate integritas vitæ.

Adducuntur igitur habitus ampliora, potiora prioribus, et cumulatus crescent honores. Volens namque archiepiscopus sublimius munere virum, regis illam majestati commendat, quanta polleret virtute retexens, animi sapientiam, providentiam consiliorum, et quæ his excellunt, fidum prædicat et veritatis amatorem, facile regi inspiratum est commendatum habere quem propria satis merita commendabant, cui et cancellariam suam sine mora concessit. Novus itaque erigitur super Ægyptum Joseph, præficitur universis regni negotiis post regem secundus, augentur honores, prædia, possessiones, et divitiarum splendor ac mundi gloria multiplicatur, sequuntur ex more innumeri mancipiorum greges, stipantur electorum catervæ militum, nec cancellario prorsus quam regi minor comitatus adhæsit, ita ut nonnunquam corripere a rege quod regis hospitium vacuasset. Larga nimirum ac liberali manu tam proprios quam regni redditus profudit in militum stipendiis et donariis profuturum, sed et regi fidus et integer animo atque permanens, illius ad honorem et gloriam omnia reservavit. Rex e contra tantum illi honoris, tantum illi lectionis et libertatis quantum nemini unquam hominum impendisse cognoscitur, quod tempore posteriori rex ipse sæpenumero commemoravit. Quæcunque statuit, quæcunque mutavit, quæcunque sancivit, quocumque dominatio regis attingit, quasi pro lege tenebatur. Sed ut semel et secundo, vix sæculo nequam, quanta ejus infelicitas, quam sit conditio miserabilis, quis confideret? videas si attentius intuearis, quia quanto pene in sæculo persona potentior, tanto pronior ad peccatum, quanto diùor tanto dete-

rior, quanto sublimior tanto proclivior ad ruinam, et rursus quanto firmior in terrenis, tanto infirmius ad divina consurgit, et a vera sapientia remotior, quo prudentior in humanis, cum sapientia carnis inimica sit Deo, et prudentia mors; nam quanto quis mundum amplectitur, arctius eo mundi fumo cæcatus, delinquentiæ nocte vehementius astringitur, et fortius retinetur. Accedit hostis humanæ naturæ, amator mali, invidiæ auctor, innocentæ præco, invidens homini locum beatitudinis, unde per propriam nequitiam irrecuperabiliter lapsus est: volens igitur innocentiam deperire, iter obsedit quo itur ad patriam sedens in insidiis sicut leo in spelunca sua, ut interficiat innocentem, tendit laqueos, compedes injicit, hamum operit esca, ut qui fuerit avidus escæ hamo juguletur, facile nonnunquam sternit iter ad honores, favet ad fastigia conscendenti, ut possessionis jure teneat in sublimi, cui in planioribus non poterat propinquare. Sanctus Thomas ante cancellariam quam innocenter, quam sine querela priora tempora transegerit in imo positus, sermo superior explanavit; nunc autem locatus in sublimi quantæ audaciæ, quantæ fuerit præsumptionis difficile dictu. Quantis enim necem, quantis rerum omnium proscriptionem intulerit, quis enumeret: valida namque stipatus militum manu civitates aggressus est, delavit urbes et oppida, villas et prædia absque miserationis intuitu voraci consumpsit incendio, et inimicis domini sui undecunque insurgerent, intolerabilem se exhibebat. Denique quem anquam timebat offendere ut regis satisfaceret votis, pareret imperiis? Sed in his omnibus (licet aliter aliqui æstimaverunt) corpore castus, corde humilis, sed inter humiles, nam inter potentes potentior ipse ac sublimior apparebat: nullus eo discretior, nemo munificentior nec ipso prudentior habebatur, pauperibus absque æstimatione necessaria ministrabat, sed ita omnia dona gratiæ exteriori fastu velabantur, ut nemo nisi pro sæculi pompa hunc ipsum, etiam cum archiepiscopus esset, putaverit accitasse. Tantam quoque gratiam adeptus est a rege et regno universo, ut hos solum beatos reputaret opinio, qui in ejus oculis complacere et regis consiliario et cancellario obsecundare in aliquo potuissent. Ut hinc uberior Redemptori personet gratiarum actio, et vox laudis, quod tam misericorditer eripuit mundo, quem tot nexibus novinus obligatum. Et hæc dicta suffieiant de vita qua mundo vixit; abhinc vero qualiter mundana omnia mente calcaverit ipso duce nostra dirigatur oratio.

Sortitus est interea finem temporalis vitæ Theobaldus archiepiscopus, et sedes vacavit a præsule. Rex autem arbitratus cancellarium suas per omnia sequi voluntates, ut ante, et imperiis obtemperare, ipsi archiepiscopatum dedit, sed aliquandiu differretur negotium, donec a conventu consensus extorqueat, qui liberam ab antiquo solet habere vocem in electione pontificis, nam illo reclamante nulli regum licuit intrudere quemquam propria auctoritate. Igi-

tur, ut conventus sibi inclinaret assensum tres episcopos destinavit Cantuariam, et cum eis Ricardum de Luci virum nobilem et præfectum patriæ. Cancellarium quoque misit in Angliam pro diversis negotiis, et præsertim ut filio suo, jam tunc coronando in regem, fidelitatem et subjectionem acciperet ab universis et juraretur in regem. Episcopi vero transmissis mari venientes Cantuariam salutaverunt conventum ex nomine regis, et in capitulo coram omnibus Ricardus vir magnæ facundie allegans causam pro qua missi sunt. « Hoc, inquit, mandat vobis rex, diutius hac Ecclesia orbata pontifice non mediocre ovibus imminere periculum, unde ipsius sciatis esse voluntatem, ut liberum etiam nunc sicut pridem habeatis in electione pastoris arbitrium, persona tamen talis provideatur, quæ tanto sufficiat oneri, digna sit honore et regi complaceat. » Ad quem prior, « Dominus, ait, universitatis auctor, qui suam Ecclesiam sibi proprii sanguinis effusione comparavit, acceptum sibi, utilem nobis, et qui universæ Ecclesiæ suæ forma sit virtutis, exemplum justitiæ, dignetur providere pastorem; et regi gratias, qui Ecclesiam hanc dignitate, quam obtinuit tanto tempore, non privavit. » Responso autem ab omnibus adjungunt nuntii, « Cum propria sit omnium vestrum voluntas regis parere mandatis, consultius est ut talis eligatur, qui libere causam Ecclesiæ nostræ tucatur, et qui nobis valeat in omnibus erga regiam majestatem, nam si talis eligatur qui regi non placeat, in schismate eritis et discordia, sub tali pastore dispersionem non refugium habituri, cum e regione non modicum promotionis vobis accessisse experiemini, si in quo regi complaceat eligatur. » Coacto igitur in partem saniori consilio, cum legatis cominus de electione tractatum est, et invocato spiritu Dei per quem rectores justa decernunt, cancellarius in pastorem eligitur et patronum, cum voto omnium acclamatione, ut divinitus inspiratum fuisse nemo dubitet. Approbant electionem nuntii regis, asserentes regem facile assensurum fore, nec esse in regno aptiorem sive honestiorem quempiam ad hunc honorem. Quid multa? cogitur Londoniis solemne concilium, eligitur cancellarius a clero et populo, confirmatur electio, et placuit universis, solo Londoniensi episcopo reclamante; sed clamante turba voce Dei et non hominis, siluit ille et digitum ori suo imposuit; præsentatur electio regis filio coronando adhuc, consensit ille et gratum habuit. Wintoniensis autem præsul vir grandævus et prudens, concionem et eos præsertim, quibus rex vices suas commiserat in hoc negotio, ut quidquid facerent, ratum foret, his affatus est verbis. « Vir iste, inquit, quem communi consensu eligimus in patronum, cancellarius et primus patriæ thesaurus regis et redditus regni in manu habuit, et ut diversa posebant negotia tractavit. Verum ne cui in posterum pateat exactioni vel calumniæ, quasi qui pro libera magis voluntate quam regni commodo dissipaverit bona domini sui, liberum eum et absolutum ab omni

reclamatione suscipimus. Incongruum enim videtur, ut patrem sibi faciat sancta Ecclesia vel patronum, qui pecuniæ probatur esse mancipium, et qui humanæ servitutis obnoxius sit necessitati. » Ad quem ministri regis: « Ex ore, inquit, regis liberum cum clamamus ab omni calumnia et exactione nunc et in omne tempus. » Et ita contraxit ad tempus iniquitas os suum, et conticuit calumniator, videns et invidens ab ea se, quam conceperat, decidisse spe. Perductus igitur Cantuariam, solenni ut decuit devotione, a conventu et civitate susceptus, et inthronizatus, et more canonico consecratus est. Celebrata autem ordinatione, et singulis in sua reversis, venerabilis quoque archiepiscopus mox in seipsum reversus, et ad Dominum totus conversus est, et quod dictu mirabile est, non citius est sacramentaliter sacra delibutus unctione, quam animus ipsius re ac virtute sacramenti multiplici, videlicet Spiritus sancti gratia debriatus, ex integro etsi non habitum illico sed animum immutavit, imo non illius hoc fuit sed mutatio dextræ Excelsi. Processu vero temporis ne ex honore superbiret, onere et jugo Dei carnis insolentiam enervare diversis poenitentiarum laboribus elegit, et tam ordinem quam habitum canonici regularis suscepit, et susceptum ita mirifice pariter cum officio archiepiscopi conservavit, ut quamvis quilibet de se præsumat, in altero tamen sæpe deficiat, cum ipse utrumque et quædam his difficiliora perfecte consummaverit. Interim autem vir altioris ingenii oculum mundi, qui semper nequam est, laterè volens, quod in corde ipsius plantaverat divinus amor donec videlicet altius fixa radice mundi turbines non timeret, novella plantatio, nequaquam statim mutavit habitum. Sed orto inter monachos murmure quod contra morem in veste sæculari frequentaret chorum, corripuens illum ex domesticis quidam retulis astutus sibi personam vultu terribilem, et verbis minacibus imperasse: « Vade, dic cancellario (tacito nomine archiepiscopi præ nimia indignatione) ut sine cunctatione commutet habitum, quod si contempserit, ibo illi in adversum omnibus diebus vitæ suæ. » Quod audiens venerabilis vir, amarissime lacrymatus est, et tunc quidem paucus locutus hæc dicenti, tacitus secum considerat quid egerit, qualis fuerit, et quod onus suscepit, onus plane in omnibus attendens potius quam honorem; videns nempe se animarum obnoxium rationi, divinitus inspiratus erexit se circa se, et tali secum deliberatione congregitur.

Anima mea, quid agimus? quam pro commissis ovibus reddimus rationem, qui viximus negligenter, aut quid pro alienis dicturi, qui propriis gravamur excessibus? Hactenus mundo viximus, militavimus pro terrenis, habes jam quas concupisti vanas celsitudines, perituram cum mundo divitiarum gloriam, jam potita cordis tui desiderio; num his ampliora ambire, num altius conscendere niteris? Ad inferni novissima nos potius ista celsitudo reducet,

si non consultius agamus, redimentes tempus et dimidiantes dies, dum patientia Dei ad pœnitentiam nos invitat, ne sicut fur in nocte veniens dies illa terribilis secum rapiat imparatos, nec jam sit qui eripiat. Fuerit ignorantia et juvenilis animi quod anteriora tempora transegimus sub contemptu, sed abhinc nullum penitus residet excusationis umbraculum, ignorantia velamen auferitur. Nam si nos propria nequaquam coegit in melius, saltem commissorum nobis nos cura sollicitet, ne perditæ viuentes et ipsi pereamus, et multis simus materia mortis, perditionis causa. Igitur quod solum restat amplectamur refugium, salutiferam Salvatoris intenta aure percipiamus vocem, et pium imitemur exemplum dicentis : « Qui vult venire post me abneget semetipsum sibi, et tollat crucem suam et sequatur me. » Quid enim proficit homo, si lucretur mundum universum, animæ autem suæ detrimentum patiat, et seipsum perdat? Propterea ut ex nobis proficiant quorum nobis committitur cura, luceat lux nostra coram hominibus, ut videant opera nostra bona et glorificent patrem. Et ut nobis prosit quod facimus, indefesso nisu contendamus per angustam portam celestis atrii latitudinem intrare, ne si tarde quaesierimus ingressum, jam clausa janua mereamur audire, « Nescio vos. »

His et similibus quotidie imo et continue adgressum spiritualis militiæ vir sanctus armavit animum, et propositum solidavit. Præventus siquidem inspiratione divinæ gratiæ, et jam terrena omnia sub se videns et contemnens, animo ad cœlestia conscendebat. Nec moratus arrepto spiritualis zeli mucrone secuit notum necessitatis antiquæ, qua vinciri videbatur eatenus, et serius exactor sibi semetipsum mactavit Deo hostiam vivam, sanctam Deoque placentem. Siquidem attenuato victu gulæ jugulat appetitum, irrupentes in animum illicitos motus sacræ lectionis et orationis assiduitate reverberat, reprimat insolentiam naturalis incendi, somno brevior, et vestis molliem asperiore commutavit cilicio, et ut multa præteream, carnem suam crucifigens cum vitis et concupiscentiis, totum se redegit infra metas necessitatis, et ab eo qui fuerat totus alter efficitur. Quidquid honestum, quidquid sanctum, quidquid justitiæ fuit, et fecit et docuit, et quæcunque his contraria a se funditus elongavit. Et quidem ab exordio ordinationis suæ, tantum divinæ dilectionis et devotionis sanctæ, tantum etiam zeli contra omnem injustitiam concessit, ut nulli personæ, cujuscumque esset dignitatis, pepercerit, quæ quidquam contra traditam sibi a Domino justitiæ normam præsumpsisset, sed nec regis obsequiis seu voluntati contra Regis omnium voluntatem, nec minis nec amore victus obtemperare ulterius acquievit.

Quis autem hominum digne sufficit admirari inæstimabilem divinæ miserationis intuitum in tam subita et tam perfecta mutatione mentis humanæ? Prorsus mirabilis Deus in sanctis suis, commendat in

A homine divitiis bonitatis suæ, qui, cum sit peccator et inimicus justitiæ, reconciliat eum sibi secundum multitudinem misericordiæ suæ, non hominem sed vitia hominum insectatur, revocat recedentem, aversum redire facit, et ad se convertit contemptorem, inspirat affectum pœnitentiæ, odire facit quidquid amaverat, et facile efficitur quod impossibile videbatur. Undique sanctorum exempla nos excitant, hinc quidem lapsorum pœnitentium, hinc vero justorum qui lapsi non sunt. Et quidem ut surgere cœtetur qui forte ceciderit, sanctorum nobis proponitur casus, justorum vero perseverantiam legimus, ne quando a proposita professione labamur. Et ne deesse causemur exempla, proponitur nobis forma perfecta pœnitentiæ venerabilis archiepiscopus et martyr B Christi sanctus Thomas. Qui quidem postquam graviter se deliquisse sequendo sæculi pompas, multo lino innumera contra Dei voluntatem et imperium, ut regi mortali servaret fidem, præsumpsisse consideravit, conversus pœnituit, et percussit femur suum. Quidquid videlicet carnale, quidquid fluxum senserat in se, largo lacrymarum imbore diluit, et in amoris incendio amara cordis cremavit, et grave sibi bellum indicens, exegit a seipso per pœnitentiam, quidquid se meminit commisisse per culpam, et quæ prius tanto amplexus est desiderio, hæc conversus ad amorem Dei opportune importune prædicat contemnenda, et terreni regis postposita voluntate et obsequiis, summum sibi conciliare Regem vigiliis sacris, jejuniis et orationibus, et sanctarum meditatione lectionum, elemosynarum quoque liberali largitione festinabat. Tot namque pauperibus necessaria vitæ, tam in cibis quam vestibus, quotidie ministrabat, ut licet multitudo infinita mendicantium ad eum conflueret, ex paucitate potius eorumdem quam voluntate cohibendi manum, largiri cessabat, reminiscens illius prophetici : Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi.

C Ut autem in hunc modum dispergere et pauperibus dare nullam dispersio frequens parturiret inopiam, possessiones Ecclesiæ studiosius retinere, et dispersas revocare satagebat. Prædia quoque Ecclesiæ a prædecessoribus suis minus juste donata, his qui vel sæcularis potentiæ favore seu affinitate aliqua conjuncti fuerant, auferre nisus est, et pristinum jus Ecclesiæ reformare. Clericorum etiam qui de curia regis erant, cum deprehendisset incuriam, ecclesias ac possessiones quæ ad ecclesiasticam jurisdictionem pertinent, tanta auctoritate vindicabat, et postmodum vindicabat ut sacrilegi et rerum Ecclesiæ invasores sociatis sibi quibusdam episcopis, regem et omnem ejus familiam adversus sanctum Dei exasperent, protestantes quod regias consuetudines ac donationes exinanire disposuisset, et secundum regulas canonum cleri pariter et plebis vitare cœrcitare et moderari.

Advertens quoque rex solito sibi indevotionem apparere archiepiscopum, et contemptum se suspicatus ab eo, quem supra omnes homines adamaverat, cre-

scente paulatim amaritudine, et subintrante odio, a cordis illum secreto et consiliis suis efficit alienum. Aduit sine mora fratrum accusator, incensor odii, concordiae persecutor, haud ignarus regiae commotionis, quippe qui perambulat terram, et circuit eam quærens quem devoret, et in suam redigat possessionem. Itaque auget odia, præparat semina discordiarum, iurgiorum ministrat fomitem, et comparatis viribus sanctum aggreditur archiepiscopum, ut vel eum dedecore ejiciat a proposito, si adversitate victus legi consentiat injustitiæ, vel si in sententia perstiterit, infami illum marmure maculet, et quod penitus evacuare non valet meritum, saltem illud minuatur impatientia. Rursum vero regis animum tum per se occulta intrinsecus inspiratione, tum extrinsecus per nequitiae suæ ministros, contra patrem spirituum et pastorem animæ suæ accendit ira, armavit malitia, et lethali tandem odio induravit. Admovit deinceps odiorum materiam, et quasi ex ratione sufficientes composuit causas disidii. Denique episcopos et principes regni, regisque ministros et domesticos venenosus infecit afflatibus, ut videlicet partem archiepiscopi sancti infirmiore faciens, et ipsum facilius obrueret, dum solus in stadio decertaret, cæteras quoque, dum contra divinam justitiam regis faverent præsumptionibus, traheret ad perditionem.

Hæ sunt astutiæ Satanae, hi circuitus anguis lubrici, qui non latatur nisi cum mala fecerit, et iter obstruit quo itur ad Dominum. Sed Christi miles invictus, ac si turris erecta in Jerusalem contra faciem Damasci, quamvis solus in certamine, non Satanae, non satellitum ejus expavit assultus, confidenter cærens cum propheta: Dominus fortitudo mea, Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus; et Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo. Præmonitus autem a Salvatore, quoniam beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, modicum aestimabat quidquid pro justitiæ vel veritatis assertionem posset mundus vel diabolus irrogare secundum apostoli sententiam dicentis: « Non sunt condignæ passionem hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. » Igitur ut ad narrationis ordinem revertamur, initium inimicitiarum inter sanctum Thomam archiepiscopum et regem, quantum creditur, hoc fuit.

DE CONSUETUDINIBUS QUAS REX VOLUIT CONSCRIBERE FISCO.

Commorante rege in prædio suo apud Wodstoke, præsentem archiepiscopum et primis patriæ, inter alia movetur quæstio de consuetudine quadam quæ in Anglia tenebatur. Dabantur de hida bini solidi ministris regis qui vicecomitum loco comitatus servabant, quos voluit rex conscribere fisco et redditibus propriis associare. Cui archiepiscopus in faciem restitit, dicens non debere eos exigere pro redditibus; nec pro redditu, inquit, dabimus eos, domine rex, salva

beneplacito vestro. Sed si digne nobis servierint vicecomites, et servientes vel ministri provinciarum, et homines nostros manu tenuerint, nequaquam eis deerimus in auxilium. Rex autem ægre ferens archiepiscopi responsionem, « Per oculos Dei, ait, dabuntur pro redditu, et in scriptura regis scribentur; nec dignum est ut contradicas, cum nemo tuos contra voluntatem tuam gravare velit. » Prævidens archiepiscopus et præcavens ne per ipsius patientiam consuetudo induceretur, unde posterius gravarentur: « Per reverentiam oculorum, quos jurasti, domine mi rex, non dabuntur de tota terra mea, et de jure Ecclesiæ ne unus quidem denarius. » Siluit rex, libera pontificis objectione repercussus, sed regis indignatio non quievit, nam tacito interim de laicalibus, quæ contra archiepiscopum minus facere viderentur, in clerum convertitur furor, et in Ecclesiæ ministros indignatio se dilatat, quorum contumelia in archiepiscopum specialiter raduudaret.

DE NOVO NOCENDI GENERE ARCHIEPISCOPO.

Novo autem præmeditato nocendi genere subintroducitur contra clericum Philippum de Broii nomine ab olim consopita calunnia, siquidem de morte militis cujusdam fuerat appellatus, sed in audientia Lincolnensis episcopi cum ventilata fuisset causa, ecclesiastico jure purgatur, et soluta controversia liber a parentibus clamatus est. Rursum vero minister regis, ad cujus providentiam illud pertinebat negotium, volens clericum deperire ex antiquo odio, causam revocavit in medium, et caluniam homicidii reiteravit. Clericus autem ut vir ingenuus, dolore tactus et indignatione, conviciis vicecomitem aggressus est, qui cum regi detulisset illatam sibi a clerico contumeliam, gavisus, ut creditur, rex accepta occasione sæviendi in clericum, conceptam commotionem refudit in Philippum. Et facta quæstione de clerico in præsentia archiepiscopi, protestatur rex, quod plenaria fiet justitia et de homicidio pariter et de convicio, nec stabit penitus solutio facta. Archiepiscopus vero infra curiam suam et tuitionem Ecclesiæ clericum recepit, ut ibi pro se loquatur, et respondeat calumnianti. Missis igitur a rege episcopis aliisque ordinis utriusque, qui clericum judicarent, negat ille homicidium, asserens non debere cogi ulterius super eo responsum reddere, nec haberi in legibus causam revocari in medium, quam purgatio solemniter terminarat, et pax inita cum adversariis sepelivit: « Quod autem regis ministrum, dehonestavi, animi victus amaritudine, fateor, inquit, sed plenam pro maledicto polliceor emendationem, tantum rationis metas correctio non excedat. — Et nos, inquiunt, decernimus ut biennio maneat sub manu regis præbenda tua, et possessiones, omniaque quæ in redditibus habes ad nutum ipsius eroganda pauperibus. » Adjungunt adhuc nuntii quod nudus astaret ministro regis, laicali more, et ipsi offerret arma pro injuria, et in illius viveret subjectione; paruit clericus judicio, lætus quidem

evasisse se, quam rex minabatur, sententiam mortis. Rex ex adverso volens hominem mortis subisse iudicium, injuriam causatur fieri sibi, et curiæ suæ præjudicari, episcopos quoque detulisse personæ propter archiepiscopum, nec secundum æquitatis considerationem judicasse calumniatur, et secutus per oculos Dei, ait, jam mihi jurabitis quod justum iudicium judicastis nec pepercistis viro quia clericus est. Quibus jurare paratis, nescius quid ageret, vel quo se verteret præ furore, communicato tandem consilio cum filiis Belial, qui ipsum incitabant adversus sanctum archiepiscopum, alias atque alios exstruxit machinas, et palam faciens quod corde conceperat, convocatos ad se episcopos omnes, qui adfuerant, præsentem archiepiscopum et principibus regni his eos sermonibus affatus ait :

« Ne nobis imperantibus tepescente justitia malorum insolentia se dilatet, voluntatis mea est, et consilii, ratio quoque id ipsum astruit, ut consuetudines et legitima quæ traditurus sum, et quæ sancivit avus meus, a vobis confirmetur, ad pacem populi custodiendam, salva ordinis vestri professione. » Respondent una voce pontifices : « Vestris legibus obtemperamus. » Quibus ille : « Legibus, ait, regni volo obediat, et eas confirmetis, quæ ad ordinis salvationem noscuntur institui. » Rursus episcopi idem quod prius responsum reddunt. Et rex in iram conversus, ut vel minis flecteret quos prece non potuit, jurat terribiliter, nullum eis patere diffugium, omnimodis oportere, ut leges regni, quæ pro pacis custodia traditæ sunt, episcopi quoque confirmarent et custodiant. Addiditque quoniam tempore avi sui et priorum regum istæ quas nunc traditurus erat leges, custoditæ sunt ab archiepiscopis et episcopis quos sanctorum numero novimus sociatos, ut nec mirum nec magnum videatur episcopis, qui nunc sunt, si prædecessorum suorum et sanctorum maxime sequantur vestigia. At venerabilis archiepiscopus suspectum habens pacis nomen, ne forte lateret sub melle venenum, sciensque non esse tutum in lubrico ponere pedem, et tenebris circumfusum proximare periculo, constanter respondet regi, nullis se velle legibus obtemperare, quæ divinis perhibentur legibus adversari, cæterisque idem dicentibus, conventus ille inimica quadam hinc inde contentione solutus est.

Luxoviensis autem episcopus volens sibi conciliare regis animum, quem aliquandiu infensum habuit, de transmarinis ad regem per idem tempus advenit; pace vero redintegrata probans quo spiritu ductus est, loquitur placentia regi potius quam utilia, materiam ministrat decipiendi fratrem, vincendi archiepiscopum, modum describens quo id compendiosius efficeretur. Domine, inquit, ut archiepiscopus a conceptu cordis sui facile reflectatur, prius episcoporum aliqui revocentur, qui vestras foveant partes et instituta confirmant, et sic demum illius infirmata pertinacia, levare manum solus contra multitudinem non audebit, dum enim coepiscoporum constantia

A roboratur et fulcitur assensu, invincibilis perseverat. » Factum est ut suggessit.

Tres statim de numero episcoporum absque arcu vel gladio, sine grandi ac gravi congressu capiuntur inermes, imo quod verius est, ipsi projectis in terram armis bellicis hosti dedere manus, et quod impropere scribit dominus papa, quasi arietes non habentes cornua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequenti. Fuerunt autem qui traducti fuerant in partem regis, Cicestrensis episcopus Hilarius, Rogerius Eboracensis, et episcopus Londoniensis. Ab his error regis, etsi non initium forte, firmamentum tamen non mediocre et incrementum sumpsisse creditur. Ab his ergo disseminata sunt zizania, creverunt semina nequam horum industria in cordibus cæterorum; promittunt itaque observaturos se regis consuetudines, ut cæterorum nemo formidet idem facere, quod ab his qui inter cæteros eminebant initiatum est. Spondet rex quod non quæreret citra ordinem quidquam; ut horum securitas alius inclinaret, quod absque cunctatione factum est. Horum igitur non consiliis sed insidiis et fallacia armatus, rex acrius insurgit in archiepiscopum; siquidem et ipsi tanquam gladium exacerunt linguas adversus Christum Domini, de pharetra malitiæ venenata in illum spicula contorquentes, et nunc minis nunc blanditiis pulsantes pectus validum ut interficerent innocentem. Unde et prænominatus Hilarius primo quidem familiariter monet sanctum, ut domini sui regis consentiat voluntati, et confirmet leges, priorem illi promittens amicitiam et domesticum fieri regis, ut ante. Sæcietus autem archiepiscopus ad hoc ait : « Me nunquam pervertes, non me latet dominum Eboracensem et te, frater Hilari, manus dedisse regiis traditionibus, ut exemplo vestri alii subsequantur, sed certus esto quoniam incassum conaris me vestri reatus participio maculare. » Itaque durius aggrèditur sanctum, « Quid, inquit, in sermonibus domini nostri regis intelligitis, ut caveamus et nos? spondet rex quoniam nihil quæret quod ordinem dedecet, et quis aliud audeat suspicari? Sed et invitum te faciet observare statuta regni, si placuerit, dum subjectionis jure sub illius potestate vivis. » Archiepiscopus autem : « Vos, ait, videritis si expediat adimplere quæ spondistis : ego nulla ratione consentio. »

Veniens interea de transmarinis vir quidam magnus apud omnes æstimationis, tunc quidem abbas de Eleemosyna missum se a domino papa Alexandro, cuius et apices secum deferabat, asseruit. Forma vero litterarum erat ut archiepiscopus regis consentiret voluntati, et sic sociarentur in pace. Abbas etiam in periculo ordinis monet ut quod dominus papa mandavit hoc faciat, et ipse in culpa sit, si in aliquo archiepiscopus oberraverit; tantum paci consentiat. Litteras quoque cardinalium abbas habuit, in quibus mandabant securitatem accepisse a rege, quod non quærat aliud ab archiepiscopo, nisi ut verbo tantum statutis assentiat quæ traditurus est, quatenus publice

honoraretur coram potentibus regni cum simul fuerint nec contra ordinem suum exigerentur ab eo consuetudini consentire. Adjunxit etiam abbas sicut erat potens in persuadendo, regem nullatenus velle vinci, nec decere, annuat ille regi et pax erit, regnumque illi subjicietur ut ante, et omnia quæ regis sunt illius erunt, nec veniet in memoriam omnis illa commotio. » Cæterum vestram, inquit, personam rex supra omnes homines honoravit, et tu ei quanta nemo unquam fidelitate servisti. Proinde ne per quem debuit sumpsisse fomentum, per te solvatur vinculum dilectionis, et ne quod tantis comparasti sudoribus tantaque devotione, commotione brevi deperat. » Quid plura? non cessavit abbas usque dum persuasibilibus humanæ qua pollebat sapientiæ verbis, seductum archiepiscopum secum duxit ad regem; facile quippe creditum est viro, qui tantæ videbatur auctoritatis. Instante igitur abbate cum cæteris, qui ad idem convenerant, promittit archiepiscopus regi quod avitas consuetudines in fide servabit, nihil de eo ulterius auditurum se confidens, ut promissum fuerat, nec dolum suspicatus post factam securitatem. Quod audiens rex: « Ut sponsioni, inquit, tuæ fidem demus, dignum est ut publica audientia hæc fatearis, universis siquidem notum est, in quantis mihi contrariis existiteris, publicis regni legibus contradicens. Et nunc convocemus ad diem certum ego quidem optimates et primos regni, tu vero episcopos et clericum; ut te coram multitudine consentiente, cæterorum nemo legibus nostris audeat refragari. » Igitur castro regio Clarenduna coacto solemnii concilio, propositis capitulis tenendarum consuetudinum, super facta sponione rex archiepiscopum convenit. Vole, inquit, ut secundum pactionem publice profitearis quod pollicitus es. Sanctus vero archiepiscopus pœnitentia ductus, quod tenere consuetudinem concesserit, sub qua certum est Ecclesiæ libertatem periclitari, graviter ingemuit pro sponsione. Et considerans non levem hac occasione confusionem ecclesiæ pacis emergere, elegit incidere in manus hominum et regis motum incurere, quam derelinquere legem Dei; nec minus metu it cuiusquam hominum, quo magis a recto tramite deviare, postquam ab hoc lapsu respuit. Animadvertit nimirum vir sanctus hoc esse studium regis et molitionem, ut Ecclesiæ libertas in jus regium redigeretur. Et ut palam fiat hoc fuisse consilium regis et voluntatem, sex tantum capitula tunc factæ et traditæ constitutionis huic operi inseruimus, quorum auctoritatem sanctus ipse in epistola sua condemnavit. Sunt autem hæc.

1. Quod non appelletur ad sedem apostolicam sine licentia regis.

2. Quod non liceat archiepiscopo et episcopo exire de regno, et venire ad vocationem domini papæ sine licentia regis.

3. Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem qui tenet de rege in capite, sine licentia regis,

vel terram illius vel officialium suorum sub interdico ponere.

4. Quod non liceat episcopo coercere aliquem de perjurio vel læsa fide.

5. Quod clerici trahantur ad sæcularia judicia.

6. Quod laici, seu rex, seu alii, tractent causas de decimis vel ecclesiis.

Viderint hi qui adhuc hodie nimis pertinaciter restitisse regi calumniantur sanctum archiepiscopum, si justum fuit inter hæc et multa in hunc modum patientiam exhibuisse, et non magis illud exclamasse propheticum: « Zelus domus tuæ comedit me; » legerat profecto, quoniam qui consentit peccantibus et alium peccantem defendit, maledictus erit apud Deum et homines, corripiturque correptione severissima. Rex vero postquam vidit archiepiscopum pœnitere de promissis, et ab eo quod pepigerat resilire, seipsum ultra non ferens, præ nimia indignatione, minas jaculatur inordinatas, quod ipsorum videlicet curvabit cervices, et si facultas non defuerit extollentiam conquassabit. Sed nec minas nec monita sanctum a sententia deducere, nec regem poterant humiliare voluntati, pulsatur tamen, ut quandoque vel tædio victus consentiat.

Duo siquidem ex his qui ipsum utcumque sequantur adhuc, Salesbiriensis scilicet et Norvicensis episcopi in multa anxietate et mœrore supplicat, ut ipsorum causæ compatiatur archiepiscopus. « Tanta, inquit, in nos innovato vestri causa antiquo odio regis indignatio inflammatur, ut in periculum nostri capitis tota hæc convertatur malitia, nisi hodie pacem feceris. » Idem hortantur qui de consilio regis erant consules duo, ut scilicet provideat sibi, misereatur Ecclesiæ, et de suis curam habeat. Adjungunt terrentes quoniam nisi in ea die pacem faceret cum rege, in tantum se et tam inauditam prolapsuros fore piaculum, ut rex et regnum universum quasi gens sine consilio ut sine lege ab omnibus in circuitu subsannarentur. Sanctus vero archiepiscopus quasi miles invictus inter medios hostium cuneos festinans ad palmam, quem preces non moverant, nec minus cedere dignabatur, sed quoniam omnia in bonum cooperantur electis, iste tentandus erat adhuc ut post lapsum fortius insurgeret in adversarium.

Duo igitur milites Templi, magni ambo nominis, nec animi virtute, ut creditur, inferiores, videntes iram regis implacabilem fore, si regis voluntati non consentiat archiepiscopus, ipsum iisdem quibus anteriores; conveniunt verbis dicentes: « Quando sic agis, domine, quod Ecclesiæ sanctæ, quam regendam suscepisti, non compateris? da honorem regis majestati, et sopitis irarum stimulis unum eritis sicut a principio; sin alias, gravi clericum et Ecclesiam universam ac lacrymabili exposuisti jacturæ. » Securos præterea et certificatos se astruunt, quod nihil exigit rex, quod archiepiscopus dedecet vel contra ordinem sit, et quod ita futurum sit se consentiat, seipsos suamque legalitatem audacter interponant. Denique ne incredulus existat promissis, concedant

ut ipsi sine remedio et sine pereant si sit in conscientia regis fallacia aliqua sive dolus contra archiepiscopum, nisi ut in publica tantum audientia honoretur, et coram cunctis concedat quod contradixit. Asserunt regem nullo modo velle vinci, ne vilior appareret, et cæteri regis scita audacius præterirent quibus archiepiscopum cognoscerent refragari. Sanctus vero archiepiscopus fratrum lacrymis, quos veritatis ac fidei noverat æmnlatores, non modice motus, et e regione sanctam Ecclesiam considerans præcipitio proximare, si non regis animum leniret assensus: « Vestris, inquit, cedo consiliis, et regis annuo voluntati. » Et spondit cunctis audientibus quod in fide bona servaret leges et consuetudines regni. Rex confestim quasi raptò hoc sermone ex ore archiepiscopi: « Audistis, inquit, quid archiepiscopus sui gratia sponderit, volo ut aliis episcopis injungat quod ipse concessit. — Concedo, » ait. Nec mora in medium assensere omnes. Rex igitur dicto ad archiepiscopum: « Semper mihi adversarius es, » ad optimales consequenter et consiliarios sic locutus, adjunxit: « Tenentes episcoporum sponsonem super legum regni custodia, provida tractemus examinatione negotium, ne quando opus sit de legibus inter nos iterare sermonem. Cum summa itaque diligentia leges avi mei Henrici regis recordatæ et conscriptæ publice coram omnibus recitentur, ne novum aliquid tradidisse quisquam nobis præsumat imponere. » Consummato autem negotio secundum regis edictum: « Volo, ait, ut sigillo archiepiscopi signetur hoc scriptum et confirmetur. » Sanctus vero archiepiscopus tum primo dolum, quem fuerat suspicatus, advertens interposita fide quam Deo debuit: « Non hoc fiet, » respondit, quandiu in hoc vasculo spirat hæc anima. » Nam domestici regis, dato consentiendi consilio, securum fecerant archiepiscopum, quod nunquam scriberentur leges, nunquam illarum fieret recordatio, si eum verbo tantum in audientia procerum honorasset, et quia rex ex toto cederet voluntati archiepiscopi, et omnis utrinque malevolentia conquiesceret. Nunc facta se pactione seductum videns, ad animam usque tristabatur, et cautius providere sibi in posterum deliberabat. Rex autem et consiliarii, aliud schema excogitantes, partito instar chirographi scripto præ-

nominato medium archiepiscopo contradunt. Quod accipiens invitus quidem, sed defensionis intuitu, suis ista locutus est: « Scio, inquit, damnandum fore quod fecimus, si non opus reprobum sana intentione excusaret; hinc maxime illorum experiemur fallaciam, patebunt doli, et laquei nudabuntur, ut amodo frustra expandant rete suum coram oculis pennatorum, hactenus quidem funes extenderunt in laqueum, ut nos præcipitent, sed nunc omnis illorum delegitur fraus, ut facile jam caveamus. »

Solutò tandem in hunc modum concillo, abiit vir sanctus in viam suam, tristis quidem et iratus supramodum sibi, quod tam enormi malitiæ consensum dedit. Nam regi quidem et ex parte paruit, et

A regis tamen irreparabiliter animum amisit. Errorem autem nequaquam passus impune præterire, se ipsum ab officio missæ suspendit, et tenuit in sententia quousque a domino papa absolveretur. Interea Ebrensis episcopus de transmarinis ad regem venit ut regi archiepiscopum reconciliaret. Rex autem cum interminatione: « Verba, inquit, sunt: omnibus inde diebus quoad vixerimus ambo, loqui poteris, neq pax erit ulla, nisi a papa impetret archiepiscopus, ut sigillo suo leges regni mei consignet et sanciat auctoritate. » Instante episcopo, per eundem scripsit sanctus archiepiscopus domino papæ, ut dignaretur sua auctoritate et sigilli impressione regias traditiones confirmare. Papa vero perpendens illico quod hanc petitionem archiepiscopus summa

B constrictus necessitate fecisset, scriptum cum indignatione quadam a se repulit et reprobat. Quo cognito, rex ægre ferens irritum fieri consilium suum, ira vehementiori inflammatur in archiepiscopum, totum illi ascribens quod abusionibus suis dominus papa non consensisset.

Ab illo ergo die convocat consiliatores qui loquuntur quod libeat magis quam quod deceat, multiplicat ingenia et instaurat machinas, nec curæ fuit quod id fieret modo, tantum archiepiscopi curvaret constantiam et minneret auctoritatem. Hoc autem sensere domestici, ut si Eboracensi archiepiscopo posset impetrare a papa regni legationem, facile dominum Cantuariensem hoc modo quassaret. Transmissis ad papam duobus clericis, multa instantia laboratum est ut effectum consequeretur voluntas regis, sed hoc post alia legatis responsum est, quoniam Eboracensis inferioris omni tempore fuerit dignitatis et auctoritatis quam Cantuariensis Ecclesia; et « Erit, » adjunxit, quoad vixero. » Referunt nuntii protestantes quia nisi regem postulata legatione placasset, archiepiscopus capitis sententia puniretur. Et papa quidem, hoc audiens, ex animo suspiravit. Considerans autem, ut vir sapientissimus, leviori nonnunquam consentiendum noxæ, ut perfecte gravior evitetur, legationem quidem transmittit regi, sed penitus potestatem interdicit gravandi quemquam sive promovendi Eboracensem contra dominum Cantuariensem. Instabant nuntii affirmantes non esse in conscientia regis hac occasione velle gravare quemquam, sed ut hac permissione contradicentem humiliter archiepiscopum, et devotiorem efficiat regis majestati. Super omnia autem ne in regis injuriam infames ordinatorum ausus actionesque insolent, cum regi perspexerint non deesse facultatem gravandi archiepiscopum, sub cuius tuitione clerici tamerare leges publicas non verentur. Sed nuntii aliam quam dictum est nulla ratione poterant extorquere legationem, quam tamen in publicis conventibus ostendens, divulgari fecit potestatem obtinuisse se a domino papa, qua posset archiepiscopi præsumptiones refrenare, cum, sicut dictum est, omnem cum permissa legatione nocendi sive promovendi aliquom auctoritas apostolica potestatem ade-

merit. Hinc sane cum nec ratione nec quasi apostolica auctoritate gravare posset archiepiscopum in propria persona, in subjectis persequitur, et vultu tristiori quod animo gerebat odium lethale prætendens minis fecit, quod opere non valebat; ordinatos et Ecclesiam Dei quacunque potuit occasione, ut archiepiscopum irritaret, opprimere non cessavit. Quantas habuerit lites, quantas pertulerit a rege et ministris regiis injurias pro defensione ecclesiasticæ libertatis, quantas ab invasoribus rerum Ecclesiæ sub occasione regis commotionis contumelias passus sit, omitimus enarrare.

Sed et ordinatorum inordinati mores inter regem et archiepiscopum auxere malitiam, qui solito abundantius per idem tempus apparebant publicis irretiti criminibus, quos regis consilium et voluntas decrevit publicis regni legibus debere subijci, sed archiepiscopus libera auctoritate reclamavit. Voluntas siquidem regis erat ut secundum leges quas avitas appellavit, ordinati in furto, homicidio, vel etiam prodicione deprehensi, primo quidem ordinibus exproliati, postmodum privationi membrorum pro modo delicti traderentur; fiebatque lethale spectaculum et lugendum omnibus sæculis. Cerneret de ordine sacerdotum, diaconorum, et inferioris gradus, trahi ad concilia, ibi contra sacros canones a laicis condemnandos morti, sive membrorum contumelia deturpandos, sive in carcere regis miserabiliter retrudendos. Sed sanctus archiepiscopus dolens conservos suos, pro quibus Christus mortuus est, tantis ascribi indignitatibus, et in hoc considerans libertatem Ecclesiæ deperire, ipsorum in se suscepit miseras, causam egit, et pro ipsis quibus potuit viribus repugnavit. Spondet regi quod in curia ecclesiæ pro clericis respondebit, et juri eos exhibebit pro quacunque calumnia. Rex autem perseverans in sententia, asserit neminem eorum qui in custodia sunt egressurum, nisi degradati et tortoribus traditi pœnas persolverint quas meruerant. Econtra vero archiepiscopus, quia non sic erit, respondit: « Nunquam, ait, degradabo, nunquam Dei ministros laicali justitiæ exponam, peccantes secundum Dei leges et Patrum decreta corripiam, nec quantum in me est, Ecclesiæ dignitates, quas per tot sæcula ad nos usque sanctorum transmisit auctoritas, deperire permittam. »

Cum itaque secundum quod mente tractaverat, ordinatos comprimere nequaquam liceret regi, renitente archiepiscopo, his sermonibus conquestus ad optimates causam suam contra archiepiscopum allegavit. « Juravi quod justitiam et pacem tenerem in regno commisso mihi, dispositione divina, eosque qui injuste viverent justo judicio secundum merita condemnare, et id quidem hactenus feci, facerentque pro viribus, si non archiepiscopus nos et regnum sua pertinacia perturbaret; auctoritate namque sua protegit homicidas, tuetur fures et sacrilegos, et ad se refugientes suscipit inimicos justitiæ, pacem præstans his, qui regni pacem confundunt. Et quidem

A juste clericos insequimur, quibus in omni scelere et flagitiis nequiores vix quisquam invenietur, si diligenter attendatur, unde et ad majorem contemptum de custodia publica, de carceribus reos extrahit et absolvit, et sub interdicto Christianitatis curiæ nostræ subducit, ne debita in eos exerceatur justitia. Denique quid nos, quid regnum universum valet, si justitiæ leges deperierint? pereunt plane si pepercero. Sed nec parcam si prævaricati fuerint. Clerici et comprehensi tradantur mox justitiæ exactoribus, et ordinibus privati secundum leges justitiæ pœnis subjaccant. « Addidit quoque quomodo avus suus in tempore secundum communes regni leges corripuit ordinatos, quando et sancti fuerant archiepiscopi pariter et episcopi: « Eapropter prædico, inquit, malo suo et confusio fore, si his archiepiscopus contradixerit, quæ tot sanctos patienter portasse cognovimus. » Quo dicto, cum ira et indignatione nimia sanctus archiepiscopus nihil subtrahens veritati consequenter ad regis objectionem respondit: « Si placuisset, domine rex, emendatus dixisses, nam ego nec homicidas nec fures tueri soleo, sed persequi. Verum nefas duxi et pro crimine reputo, mancipatos divino cultui laicis legibus ad contemptum sanctæ matris Ecclesiæ condemnari, ordinum videlicet privatione confundi et corporaliter perire. Nulla hoc docuit lex, nec ratio consentit ut simplex prævaricatio duplicem sustineat ultionem, nulla me ratio ab hac sententia revocabit. Cum prolapsi fuerint, et in lethali crimine comprehensi, tali conditione priventur ordinibus, ut deinceps a membrorum læsione immunes mancant; si post degradationem ad suum vomitum denuo revertuntur, vivi si placet absorbeantur, affligantur patibulis et inaudita mulcentur pœna.

« Quod asseritur avum vestrum vel alium quemlibet in clericorum necem sævisse, subita quadam præsumptione et semel id factum fuisse cognovimus; sed incongruum valde est, ab his sumi exempla justitiæ, qui quidquid propria elogerant libertate, pro legibus affirmabant. Denique cum in regem descripsisset Salomonem sanctus David, contra regis propositum coronando et consecrando Adoniæ interfuit sacerdos Abiathar, pro quo schismate et tenerario D ausu suspensum quidem ab officio, pristina ac paterna legimus dignitate privari, sed membrorum nequaquam pertulisse jacturam. Indignum proinde videtur ut pro simplici commisso duplicem iudex homo exigat ultionem, cum jure omnium Dominus neminem, ut scriptum est, « bis iudicet in idipsum. » Sed et quæ poterit unquam ordinato vehementior irrogari confusio, quam si fuerit degradatus? nullum ei majus infertur opprobrium. Igitur cum ad hoc divina dispensatione assumptus sim, ut meo patrocinio et tuitione Ecclesiam Dei protegam et ordinatos, ab hoc proposito non me nisi mors separabit. » Viso itaque quod immobilis staret archiepiscopus in sententia, ut nec regiis in aliquo præsumptionibus acquiesceret, nec ordinatos sineret tractari cum de-

decore, rex totus incanduit ira, et rupto tandem silentio in hæc verba prorupit: « Humiliabo, inquam, superbiam archiepiscopi et ibi merito pertinaciæ consumam, unde ad tantum fastigium sublimavi. »

Plura sub hac lite tempora transierunt, conante quidem rege ad conculcationem ecclesiasticæ libertatis archiepiscopum a sententia revocare, archiepiscopo econtra pro defensione cleri modis omnibus repugnante. Et revera jam solus id agere visus est, episcoporum destitutus consortio; qui omnes pene abeuntes retro regem secuti sunt, et qui remansisse credebantur, compressit timor regis ne libere loquerentur mala quæ fiebant, et sic solum in certamine reliquerunt, et sine solatio, sed humano; nam solus esse non potuit, cum quo justitia dimicavit. Cæteri vero gloriam hominum diligentes non Dei, dum terga verterent viso præliorum apparatu, hostibus auxere virtutem et cornu dederunt peccatori, gladium quippe verbi Dei nudare formidantes illic trepidaverunt timore, ubi non fuit timor. Sed Deus quoque dissipabit ossa eorum qui hominibus placent, quia qui hominibus placere volunt Christi servi non sunt. Cur autem archiepiscopum destituerint, dominus papa causam aperit, scribens ad episcopos quia scilicet majorem homini quam Deo reverentiam exhibebant. Viderint ipsi quid dicturi, quid acturi sint in judicio Dei, qui regi loquentes placentia, faventes errori ipsum faciunt devlare, quem præsertim corripere conveniret, ne ejus exemplo audacius ceteri deliquissent, quando autem vel errare se crederet, cum uno tantum reclamante, universitas aliorum consensisset errori, et factus est secundum prophetam, « sicut populus sic sacerdos? » Quinimo ad sui ordinis contumeliam solus episcoporum consensus sufficeret, si non inasper adversus virum Dei consiliis nequam regis animum armavissent.

DE CONSPIRATIONE EPISCOPORUM CONTRA ARCHIEPISCO- PUM.

Sanctus igitur archiepiscopus considerans episcopos unanimi pene omnes contra se conspirasse consensu, nec regis indignationem ulla posse ratione leniri, nec in his omnibus aliquid pacis apparere vestigium, suam ad tempus præsentiam subtrahere deliberavit, videlicet ut eo subtracto qui materiam commotionis ministrasse creditur, dum regia usurpationibus non faveret, rex saltem desolatæ Ecclesiæ compateretur. Simul et alia causa egrediendum patria decrevit, ut auctoritate et auxilio domini papæ, quem adire disposuit, oppresso regi in aliquo subveniret. Assumptis itaque paucis secum navem conscendit, et primo quidem prospere spirantibus auris, cum jam ducerentur in altum, nautæ mutuo loquebantur dicentes: « Quid agimus, transportantes de regno inimicum regis? insipienter operamur; nos et tota nostra progenies perpetua proscritione exheredabimur. » Ad archiepiscopum quoque locuti affirmant quia in tali vento nemo posset applicare quo jusserat, tum

A ille placide satis respondit: « Si etiam venti proposito nostro contrarii sunt, Domini voluntas fiat, et vos portum tenete quem dominus assignabit, » et statim in Angliam redire. Sanctus vero recognovit postea et suis confessus est, nec dum fuisse voluntatis Dei ut tunc transfretasset, adhuc illi certamen grave reservatum et tentationes per quas transiret ut probatior appareret; quod factum est. Rex autem, audito quod navem conscendisset archiepiscopus, tristis inansit et anxius, donec reversum cognovit, timuit namque vehementer ne eunte illo ad dominum papam, regnum sub interdicto maneret.

DE CONCILIO NORTHAMTONIÆ.

B Castro igitur Northamtonia solemnè statuens celebrare concilium, omnes qui de rege tenerent in capite, mandari fecit; citatus est et archiepiscopus. Ante illud sane concilium quidam de domesticis regis et potens apud regem, clamabat in curia archiepiscopi possessionem, quæ de jure Ecclesiæ fuerat ab antiquo; cum autem, reclamante justitia, calumniam suam miles prosequi non valebat, regi negotium intimavit conquestus quod jus suum archiepiscopus injusto tulisset judicio, et falsam fuisse curiam archiepiscopi, et in regis injuriam redundasse juratione interposita derogavit. Rex vero, qui occasiones quærebat adversus archiepiscopum, mandavit ut occurreret militi responsurus de violentia; qui cum adesse non posset gravi relictus infirmitate, missis qui regi responderent, excusavit diem. Rex vero penitus nullam excusationem suscipiens, ipsum publicam audientiam subterfugisse suspicatus est, hac igitur causa quantum ad negotii superficiem spectat, sanctus præsul Northamtoniam, quasi super his judicandus, ante tribunal Cæsaris citatus est. Re autem vera et intentione, ut ex fine colligitur actionis, quatenus publice lacessitus et a sententia deluctus, vel regi consentiat super legum regni susceptione et custodia, vel si pertinacius resistat, sententiam accipiat damnationis. Adfuit igitur, ut dictum est, et incontinenti regem adiit submissus, orans ut pro communi utrorumque commodo et salute, dominum papam adeundi licentiam dignaretur concedere, qua postulatione rex in iram versus respondit, quod nequaquam sicut speravit abiret: « Prius, inquit, responsurus es quod ad meam citationem supersedisti venire. » Ad quem archiepiscopus: « Non sic, ait, loquatur dominus meus, morbus detinuit et excusavit. » Sed nec humili rex excusatione delinitus nec morbo, jubet ocium judicium fieri et decerni quæ sententia feriat pro contemptu. Judicatur quingentas libras dandas esse regi in satisfactionem supersessionis. Recitato judicio sanctus ingemuit, videns in loco iudicii iniquitatem. Conanti autem contradicere judicio, reclamatur ab omnibus, suggeriturque ut ira postposita in hoc saltem studeat placere sibi regis animum. Annuit tandem, hæc sperans via finire posse motam controversiam. Exi-

gitur dare obaldes qui respondeant pro pacta pecunia. Quibus inventis, revocatur in medium causa militis unde contentio orta est. Videns sanctus quia occasionem quaerent, unde illum in aliquo accusarent, assertit cum summa libertate, quod nemini inde respondere habeat extra curiam Ecclesiae, cum nequaquam miles probare potuerit quod in curia archiepiscopi quidquam sibi contra iustitiam iudicatum sit, juratio siquidem qua falsare nisus est iudicium Ecclesiae, nec usitata fuit, nec legitima; unde intulit quod nulla cogere ratione extra curiam suam super hoc negotio respondere. Et miles quidem, qui sanctum archiepiscopum gravare non timuit, et manum mittere in christum Domini, eodem anno amissis duobus filiis quos disposuit de Ecclesiae patrimonio haereditate, ipse quoque vitam perdidit et possessionem.

Rex autem, ut vidit haec ad archiepiscopi accusationem non proficere, alia excogitavit. Jubet ut rationem reddat archiepiscopus eorum quae tempore cancellariae custodienda suscepit, et qualiter et in quibus ea dispensaverit non cunctetur edicere. Turbatus primo archiepiscopus inopinatae quaestionis novitate, respondet tandem non decere talia revocari in causam, quae pridem absolute solemniter fuerant terminata. Jurat ille oculos Videntis omnia, audire se velle pro omnibus his rationem in crastino. Causante archiepiscopo induciarum angustias, ac dicente nec legitimum esse nec rationi consentaneum, ut sub tanta celeritate pro tali negotio respondeatur, jurat iterum rex, sicut ante, quod nulla fiet excusatio, nec longiores dabuntur induciae, sed in crastino respondebit. Sanctus igitur, expensa in litibus die et jam ad vesperascente, receptus hospitio, et gravi mox tactus dolore splenis, lecto decubuit, noctemque sine cibo et insonantem ducens, miserabili decoctus dolore, vix diem praestolatus est. Solebat hoc modo vexari, sed nunc anxius solito, turbato nimirum sanguine post iras diurnas et litigia.

Adsunt ministri regis, qui sanctum urgerent ad concilium; excusat ille, praetendit morbum, et indicem anxietatis sudorem ostendit; ad curiam se iturum, cum transierit vehementia aegritudinis, pollicetur. Jurat rex terribiliter: Venire illum oportet, nulla erit excusatio; quantoque anxius querebatur archiepiscopus, eo plures rex nuntios misit qui ipsam curiam praesentarent. Suspensus denique ne forte affectata esset infirmitas ut audientiam declinaret, duos mittit de nobilioribus et primis regni, consulem Leycestriae et Cornubiae, qui renuntiarent regi, ne simulationis suae archiepiscopus tempus conetur redimere. Astant comites viro sancto, dicant oportere eum absque mora et excusatione curiae praesentari. Sanctus vero quantis premeretur angustiis indicavit. Urgent comites, ille supplicat, illos adjurans per nomen Salvatoris, ut vel illius diei concedantur induciae: « Cras, inquit, vita comite, auditorus quid domino regi placeat, vel in sella portatus assistam. » Datis induciis, ea tamen

conditione quam sanctus interposuit, comites reversi sunt. Die eodem dictum est ei pro certo quoddam ex regalibus in ejus necem conspirasse, et a rege praelocutum fuisse, quod si ad curiam iret, vel capite plecteretur vel redigeretur in carcerem. Expavit pro tristi nuntio, et toto contremuit corpore, ut postea confessus est, minus quidem mortem quam vincula metuens, ne videlicet libertas loquendi pro causa Ecclesiae adimeretur, et hoc non solum tunc sed et semper timuisse enim certum est. Confessus vero timorem suum religioso ac timenti Deum, admonitus est, ut mane processurus ad curiam in honorem beati martyris Stephani hostiam salutarem offerat Salvatori, ne die illo noceret illi inimici malitia. Paruit ille, et expletis cum multa devotione et lacrymis salutaribus sacramentis, stolam sanctam circumdans humeris, sub habitu tamen exteriori, dextram sanctae crucis vexillo munivit, crucem propriis manibus bajulans, ne a se passionis suae elongaretur exemplum.

DE INGRESSIONE ARCHIEPISCOPI.

Martyr ergo nobilis solo Deo comitatus ingreditur ubi consedere pontifices et ex principibus nonnulli, rege residente cum domesticis in interiore conclavi, nam ea die sese mutuo non viderunt rex et archiepiscopus. Ingressus itaque sella remotiore consedit crucem tenens. Ad quem Londoniensis episcopus accedens, hortatur ut crucem deponat, ne quasi nudato ense videatur super dominum regem intrasse: « Hoc, inquit, modo accenditur ira, discordia cumulat, et exasperatur regis animus: » cui cum persuadere non posset verbis, vi crucem extorsisset ei de manu, si non utriusque manibus vi similiter eam vir Domini detineret. Eboracensis quoque, eadem repetens quae a superiore objecta sunt, hortatur et ipse ut crucem deponat: « Tu, inquit, ingrederis armatus super dominum regem, sed certus esto quod dure incidit ensis regius, et jam contra te exsertus est, si non consilium egeris. » Tunc sanctus archiepiscopus humiliter usus affatu, ne daretur occasio insidiantibus: « Scio, ait, quod regis incidit gladius, sed carnem; nam crux ipsam pertransit animam, et spirituales transverberat potestates; absit a me quod objicitis! ne quando gladium portem contra dominum regem: crux enim pacem portat, non gladium, quae in caelis sunt, et quae in terra pacificans, et ego pacem volo, nec crucem dimitto. »

Decrevit autem rex revocare in medium criminationes quae superius motae sunt contra clericos, ut inde archiepiscopum accusaret; sed proceres debortati sunt, ne forte si adversus ordinatos calumnia moveretur, episcopi cum archiepiscopo suos singuli luerentur: « Alia, inquit, quaestio proponenda quae specialiter ad archiepiscopum respicere videatur. » Interim nuntiatur viro sancto ab his qui consilio regis interfuerant, quod nisi consulat sibi, eadem die vel plecteretur capite vel in carcerem et vincula retruderetur, sicut hesterno audierat. At venerabi-

lis archiepiscopus pro eo quidem intrepidus, sollicitus autem et anxius pro causa desolata Ecclesie et pauperum Christi, quibus qualemcumque videbatur protectionis umbram obtinere, si quod illi pateret evadendi refugium attentius consideravit, et paulatim deliberans, cum neminem prorsus videret, qui verbum loqueretur, quo regis erga ipsum deservesceret furor, stantibus circa se episcopis et proceribus, sedem apostolicam appellavit, quod solum videbatur reis esse remedium: « Nam hæc curia, adjuvit, qualiter Ecclesia gravetur inquit. » Stupentibus illis ad subitam appellationem et frementibus in eum, Londoniensis, stimulante, ut creditur, conscientia, ut sibi remittatur appellatio, deprecatur. Ad quem sanctus archiepiscopus: « Nec te, inquit, absolvo nec quempiam cæterorum, sed in vi obedientie ex auctoritate Dei et domini papæ injungo omnibus in communi, ut plenariam justitiam exigatis de homine qui in me manum miserit, quicumque fuerit ille. » Et adjuvens imperavit sub anathemate et in periculo ordinis et anime ipsorum ne parcerent. Wintoniensis vero, commotis omnibus pro illata appellationis sententia, volens paci consulere, timensque lethale quiddam oriri circa archiepiscopum, his eum verbis adhortatus est. « Redde igitur archiepiscopatum, ait, in manum et misericordiam regis, si forte hoc modo adversum vos et nos pariter vestri causa regis indignatio detamescat, aliter vero mortiferum video tumultum, nec ullum paci locum vel concordie reservari. » Ille contra cum interminabili juratione protestatur quia nunquam archiepiscopatum redderet, donec ipse tenere potuerit: « Non ea, inquit, conditione suscepi ut reddam, sed ut pro eo meipsum impendam. » Exhinc nonnulli pontificum perpendentes quod necem archiepiscopi moliretur et maturaret consilium regis, tristes turbatique et præsertim pro facta appellatione, qualiter ipsum eriperent de manu regis et præsentis periculo collocati sunt, et idcirco quos malitie ministros noverant existitisse a principio et incensores discordie, Eboracensem videlicet, Londoniensem, Cicesterensem (necdum enim Salesburiensem prænominati duo sociaverant sibi), his sermonibus allocuti sunt. « Novit universitas vestra quod ab initio ordinationis archiepiscopum fueritis insecuti, neque enim inter vos integer unquam fuerit amor vel societas; nunc ergo si, tacentibus vobis, occidatur, ad vestram specialiter infamiam respicit et opprobrium, rex quoque pereuntem portabit maculam, universi nos ordinis et officii suspendium irreparabile sustinebimus. » Denique communicato invicem consilio idem omnes sensere, ut si permittente rage, contra archiepiscopum appellarent præsentiam domini papæ, hæc ipsum arte a præsentis liberarent periculo et a sede depositum perpetuo silentio condemnarent. Adeunt regem ut sui ipsius et ipsorum necnon et totius regni misereatur, ne tanto ac tali facto, ipse et tota ipsius posteritas violetur opprobrio sempiterno. « Nostræ, inquit, committatur curæ ac sol-

licitudini hæc causa archiepiscopi, ipsum vestræ humiliabimus voluntati, sempiternum illi de cætero silentium imponentes. » Annuat rex media conditione tali; pontifices nil cunctati, astantes archiepiscopo, præsentiam domini papæ appellabant et ipsi, quod jubente eo regias traditiones pro lege tenendas susceperint et confirmaverint, quas ipse post factam sponsonem contrarias ecclesiasticis institutis conabatur astruere. Sanctus vero archiepiscopus lætus quidem appellationem amplectitur, nihil æque desiderans quam ut audientia concederetur. Sed adhuc instabat commotio regis, et intantum exacerunt illum membra Zabuli, consilarii nequam, ut missis militibus mandaret, ut rationem redderet incontinenti triginta millium librarum quas tempore cancellariæ suæ, absque conscientia regis et eorum qui super negotia regni fuerant, profligavit. Vir autem Domini libere quidem respondit ad hæc, nequaquam decere super his facere quæstionem, quæ, teste populo, legitime terminata sunt: « Electus, inquit, ad hunc honorem ex ore domini mei regis, liberum me ab omni exactione in posternum clamavit potestas publica, quod nec vobis excidisse debet, sed nec latet dominum meum quod in regni negotiis et obsequiis illius universa expenderim, si dignatur advertere, unde et hinc in causam ingredi nulla me constringit ratio. »

Audita responsonne hac, rex in iram versus et more suo Dei oculos protestatus: « Homo, inquit, meus est et subjectionem debet, et mihi rationem non reddet? amplas de meo hæreditates habet et respondere contemnit; decernatur ocuis cui subiaceat sententia pro contemptu. — Non hinc, aiunt, tantum judicandus est; nam gravior ejus præsumptio contemptusque intolerabilior est, quod curiam Domini sui falsitatis arguere contendit dum alterius interpellat judicium. » Et quidam de ordine episcoporum, qui hic nominandi non sunt, huic feruntur interfuisse consilio. Iur ad iudicium, ubi iustitia locum non habuit, ubi justus opprimitur, condemnatur innoxens, addicitur æquitatis amator nemine resistente seu contradicente. Quid familia Pilati, quid milites Herodis, quid Neronis malitia nequius excogitavit? Nihil hic legi, nihil relinquatur æquitati. Denique ut libera daretur delinquendi licentia, nemine reclamante decretum est, ut redactus in vincula, in carcerem retrudatur velut perturbator et proditor communis pacis.

DE DUOBUS CONSULIBUS.

Mittuntur mox consules duo, qui in superioribus jam tertio nominati sunt ad virum Dei venisse, qui ex ore regis et principum datam sententiam archiepiscopo recitarent. Sanctus vero archiepiscopus cum a multis et super multis causis impeteretur, ne stans sacerdotis personam inhonoraret, residendo, quod ei divinitus inspiratum est, mirifice respondit, majorem scilicet a minoribus non debere ad iudicium vocari, neque eorum sententia ligari. « Ordo, inquit, confunditur, si pastorem ovis feriat, si dis-

cupulus magistrum, si filius parentem verberet; A neque enim ita pretiosius est aurum plumbo, sicut sacerdotalis dignitas regia potestate. » Ad legatos quoque dixit, quia nequaquam iudicium audiret, post lictam appellationem. Ad quem nuntii: « Quo, inquit, modo decretum publicum subterfugies, declinabis sententiam? hæreditates amplas de rege tenes, et in regis curia non respondebis, non auscultabis iudicium? » Hæc autem omnia objicientes cum indignatione quadam respiciens sanctius: « Non est, ait, hæreditas, quod teneo, nec de rege, sed de Deo, cui in elemosynam data sunt quæ possideo. Et vobis præcipio per reverentiam divini nominis et sacramentorum Christianæ fidei, ne in me hodie feratis sententiam, nec iudicium faciatis. » Laici vero qui de concilio regis erant et circumsteterant, et suffraganei episcopi, imo refraganei, eum hæc dicentem et sedem apostolicam appellentem nihilominus condemnaverunt. Itaque athletam Domini a concilio malignantium recedentem aggrediuntur undique maledictis et conviciis clamantes: « Ecce proditor abit. » Denique cum in aulam venisset, ubi vulgus circumsedet et nonnulli ex regalibus ministris, adeo graviter offendit pedem, ut vix seipsum retineret a lapsu. Quid hunc animi habuerit, quando omnem evadendi perdidit confidentiam, nec ipse postmodum referre potuit qui hæc passus est, timens ne discerneretur. Continuo namque, secundum quod scriptum est: « Quia in adversis non se abscondit inimicus, » exclamavit Robertus de Broc: « Proditor regis abit, proditor regis abit, » cæteris conclamantibus et, impetu facto, contorta stramina et levia quæque, quæ occurrebant, jacentibus ex omni parte. Clamor deinde probrosus insurgit et non minus tumultuosus, quam si quatuor civitatis partes ignis vel hostium insultatio invasisset. Ut autem suggestum est regi ad perpetuum illi futurum opprobrium, si infra curiam suam sineret conculcari archiepiscopum ac discerpi, clamatum est ex ore regis, ut liberum paterentur abire. Vir autem Domini nemini quidquam respondens, stupens vero ac tremens ne forte retineretur, declinata jam die ad vesperam hospitio se recepit, ubi cum de tam numerosa familia sua non amplius quam sex servientes invenisset, cæteris ob metum et minas regalium dispersis quo sibi quisque tutum putabat, introductis pauperum turbis cum ipsis refecit. Deinde servientibus qui aderant lectum suum in oratorium beati Andreae (apud monachos enim hospitatus est) deportare iussit, et de retro majus altare componere ac si illic propter refugium quiescere disposuisset.

Profunda autem incumbente jam vespera sumptis secum duobus fratribus, quibus ante propositi sui secretum aperuerat, et famulo fideli, cum vehemens imbrium inundatio et tempestas hiemalis de illorum protectione neminem prorsus sineret esse sollicitum, per portam aquilonalem, cæteris omnibus diligentibus operatis, soli quatuor elapsi sunt. Nam pro certo accepit vir Domini a dicentibus, quod si diem crasti-

num exspectasset, absque retractione in carcerem truderetur. Tota autem nocte iter agentes, erumpente tandem aurora, Lincolniam ingressi apud civem, Jacobum nomine, notum fratribus, latitabat. Sed et sanctus sumpto habitu conversi et nomine mutato frater Dermannus appellatus est. Inde cymba brevi transvecti Semplingeham diebus aliquot pau-saverunt. Inde quoque resumptis jam viribus grangiis Chikestrande recepti, optatas ibi latebras reperiunt. Et ut clarescat quam sancta, quam pia vir sanctus intentione illam inierit fugam, idem hospitium fidelis sui Salvator multis miraculis processu temporis illustravit. Inde etiam assumpto canonice sacerdote, noctibus ambulantes, diebus vero latitantes locis opportunioribus, donec demum ad portum B Sanwicum perventum est, unde latenter in navicella transmissi, applicant in arena retracto mari, portum publicum devitantes. Incedentibus autem illis per arenam aliquandiu ac festinantibus corrui in terram sanctus archiepiscopus insolita vestium calceamentorumque grossitudine præpeditus, erectus vero manus elevans et inspicens ingemuit graviter, magistra præmonitus experientia, quam non ait sperandum in incerto divitiarum, quam fallax, quam fugitiva sit omnis vitæ præsentis gloria. Pro æopia namque, quæ illi pro voto aderat paulo ante, equorum fortium ac pretiosorum vix inventum vilissimum, iumentum conductum feno capistratum et sine sella, ut in Christi paupertate, et ipse jam pauper factus, pro Christo incipiat gloriosi. Quanta C autem trepidatio! quantæ sollicitudine fugientes occupaverit! ne subito comprehensi redocerentur, quis referet? Denique ad augmentum forquidinis apud sanctum Audomarum cum jam ulterius occultari non possent, Ricardum de Luci reperiunt, qui pro responso quodam ad comitem missus est.

Miles igitur, ut cognovit, aggreditur archiepiscopum, hortatur ut secum redeat, reconciliabit eum regi. Excusat ille, negat reditum, nec se committere audet militi, sciens regis animum implacabilem cum semel amittitur; papam potius adibit, illius deinceps ope et consilio reversurus. Tunc miles et minatur, et ne in illum confidat interdicit ulterius, sed magis ut inimicum devitet! Ad hæc archiepiscopus: D « Non minas, inquit, non impropria merui, sed fidem mihi et subjectionem debes. » Ad comitem mittit vir Dei ducatum postulans et liberum per Flandriam transitum. Minatur comes, et archiepiscopus ad dominum suum conversus, qui non deseruit sperantes in se, nec misericordiam amovit a genere justorum, ipso duce et episcopo Tavernensi auxiliante, nocte eadem liberatus est de ore leonis et de manu bestię, et regem declinavit et comitem et Flandriam pertransivit immunis. In crastino autem remandavit sociis ut properantes post ipsam, Suesionem venirent.

Cognita autem ac publicata fuga archiepiscopi, transmisit rex legatos suos ad regem Gallię ne pateretur archiepiscopum in regno suo recipi nec habere

refugium. Astruant sic convenisse ambobus in reconciliatione mutua, ut si cujus eorum fugitivus in regno alterius comprehenderetur, tentus mox redderet domino suo, et nunc, inquit, potentissimus post regem nocturnus exiit et fugitivus. Rege autem dissimulante primo, et quasi quid vel unde loquerentur ignaro, dixerunt nuntii quoniam archiepiscopus Thomas, cum rationem super interrogatis reddere non valeret, ad indicium damnatæ conscientie, iudicium domini sui subterfugiens, furtim de regno egressus est. Quibus rex ait: « Vidi Thomam archipræsulem, novi optime cancellarium, nec latet quanta cum devotione, nec ad oculum nec in facie sed in fide servierit regi, cui digna famulatus recompensatio redditur, ut nec cum ipso pacem, nec hic patiatur rex invenire refugium. Digne, inquam, reddidit famulatum, quod de regno suo fugatum etiam in alieno persequitur. » Ad quem legati: « Hostis, inquit, et adversarius exstitit regno vestro archiepiscopus, quem tueris, et tuam ipsius non semel melius est mortem, et de regno Franciæ non modicum domini sui subiecit imperio. » Rex autem interposita iuratione: « Si mihi, inquit, ita ad votum deservisset, nequaquam ingratus existorem, et nunc si scirem ubi esset, festinus occurrerem venienti. » Drant nuntii ut hoc saltem faciat pro rege Angliæ vice dilectionis alternæ, scribat contra archiepiscopum papæ, ne et ipsum ad gravamen regis et regni ætatis circumveniat. Abiit nuntii et rex illico per fidelem scribit domino papæ, quatenus paternam quam ipse semper imponderat dilectionem, Thomæ quoque Cantuariensi archiepiscopo dignetur impendere, ipsumque tueri, ne quavis occasione quemquam audiat adversus justitiæ sectatorem. Parat interim sanctus archiepiscopus ad papam proficisci appellationem suam prosequitur, sed nuntii regis prævenerant. Mox etenim rex audito response regis Galliarum, direxit ad papam Eboracensem archiepiscopum, Wigorniensem, Exoniensem, Cicesterensem episcopos, aliasque personas nobiles et nominatas; porro astantes domino papæ causam regis argute satis et eloquenter allegant, existimantes posse se pectus illud sapientiæ plenum circumvenire sermone composito. At papa sanctissimus veritatis utrobique vestigia servans, inordinate et durius justo calumniantem sanctum archiepiscopum, unum de prælatis his arguit et confudit: « Frater, inquit, tempera te, ne maledicas proximo tuo, neque enim maledicentem archiepiscopo patienter ausculto. » Prosequuntur legati, dicentes ex nomine regis, ut ad pacis et concordie reformationem inter ipsum et archiepiscopum, et divinarum legum redintegrationem cardinales duo a sede apostolica mittantur in Angliam, quibus perfecta ligandi ac solvendi potestate concessa, nemo audeat refragari, nulla contra ipsos appellatio fiat, sed ratum sit quicquid fecerint, et per ipsos transgressio omnis emendetur. Papa autem sanctissimus considerans statim fraudem latere in verbis, respondet, hanc potestatem nulli conce-

dendam cardinalium, ut locum papæ obtineat, nec per ipsum, intelit, quidquam contra rationem cardinalibus concedetur. Tale reportantes responsum legati regis in Angliam reversi sunt, non exspectato archiepiscopo qui quarto abhinc die Senonas venit.

Advolutus autem ad pedes domini papæ causam adventus sui non ignoranti quidem exposuit, et oblationis vice chirographum regis utraque tenens manu extensum obtulit, et super genua erectus ait: « Domine Pater, hæc causa, hæc tota mea culpa est, pro qua ab Ecclesia mea pulsus exsilium patior. Istæ leges, quarum gratia implacabilem sentio iram regis, istæ traditiones quas in regno suo tenendas proposuit rex, et juramento confirmandas; ut ad posteriores transmittantur; his ergo statutis contra divinas et apostolicas leges assensum præbere detestans, solum ac solitum præsentis vestræ refugium inventurus adventi. » Et ut mihi pro certo dictum est, jus archipræsulatus sui in manu domini papæ resignans ex postulavit ut aliquem doctorem et fortiozem de Anglorum Ecclesia in eorum metropoli episcopum constitueret cardinalem. Sanctus autem papa elevans filium, amplexatur, osculatur, lacrymas lacrymis immiscens, et Deo gratias referens, quod virum tam humilem spiritu, pastorem tam sollicitum in salute ovium, advocatum tam constantem in causa, imo in multis causis, Dei invenisset. Dignitatem ergo, quam refutaverat, quia nomen ad hoc onus fortiozem esse cognoscebat, dominus papa reddendam esse decrevit, renitenti etiam et invito.

LECTA autem in audientia scriptura, quam archiepiscopus obtulerat, quo tenderet, quem esset habitura finem, quam contraria foret divinis legibus et ecclesiasticis institutis si teneretur, evidenti ratione et eleganti eloquio per singula verba vir sanctus probavit. Sed causam regis tueri conatus est contrariis objectionibus Willelmus de Papia cardinalis, alii quoque de cardinalibus multa pro rege locuti sunt, cumque medium plene diei occupasset alterna contentio, nec haberet quid ulterius objiceret pars adversa, juxta dominum papam sanctus, ipso præcipiente, resedit, mirantibus universis qui adfuerant super prudentiam illius et constantiam responsum ejus. Imperat apostolicus animæquorem esse, debitum tanto labori solatium repromittens. Scriptum quoque quod lectum est et auctoritatem illius, et quicumque illi assensum præberent, perpetuo condemnavit anathemate. Sanctus autem archiepiscopus post moram mensis unius circa apostolicum ab eo missus Pontinicum abbati commendatur et fratribus, qui curam illius habeant in omnibus quæ necessitas deposcit humana, quod premo quidem mente compleverunt.

Rex autem postquam in tuto stationis portu locutum agnovit archiepiscopum, ubi nec illius feritate moveretur nec minis, in parentes fugitivi furor regis debacchatus est. Illi, quorum se Deus dicit

patrem et iudicem, orphani, viduæ, pupilli, innocentes et ignari penitus discordiæ cuiusquam viri inveterati, mulieres cum pendentibus ad ubera parvulis, clerici, laici, cuiuscunque essent ætatis et sexus, de cognatione archiepiscopi, et quidam familiares ejus, ut ex hoc amplius contristaretur, miserabili proscriptione nudati facultatibus universis de toto regno jussi sunt exulare, et servientes illius in vincula conjici ac teneri. Archiepiscopatus revocatur in manus regis, et Ranulfo de Broc ministro regis, ob veteres inimicitias quas exercuisse cognoscitur adversus virum Dei, traditur observandus. Qui totius inventor malitiæ et discordiæ fomes inter regem et archiepiscopum, omni hoste ferocior, clericos archiepiscopi cum parentibus absque ulla miseratione, ubicunque inventi fuissent, insecutus exterminavit. Igitur quid facerent miseri? quo se verterent tantæ calamitatis inventuri remedium? num archiepiscopum peterent, qui peregrinis mendicabat ovis desolatus et exsul? ipsum adiere tamen, qui materia exstitit miseriarum ut putabant. Sed martyr fortissimus quid animi habuisse creditur, cum suos cerneret advenire prius quidem opulentos et divites, nunc vero sui causa nudos et inopes? Quæ putamus fudit lacrymarum imbres? quæ suspiria traxit quum videret pendentis ad ubera matrem parvulos tam dira propter se et inaudita deprecatione damnari? Grave quidem in mœnore suorum creditur pertulisse martyrium, qui in barbarorum quoque afflictione et miseria compassionis et misericordiæ visceribus affluebat, auxit dolorem quod unde suorum relevaret inopiam, minime supperebat. Nec quisquam nostram hanc dicat esse sententiam, multas potius elegisset mortes, quam tantam suorum cernere desolationem, cujus causa a principio ipse creditur exstitisse. Sed humilium consolator Deus, humiliatum sui propter se et propter justitiam nequam deseruit, in hac desolatione, nam rex Francorum, inspirante Deo, et principes regni larga manu contulere viro sancto unde et sibi et suis omnibus abundabat. Sed nec ipse surdus auditor Domini acies suas cohortantis et dicentis: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, » ad tolerantiam accendit animum. Totus denique ad divinum conversus et cœleste solatium, potuit e facili persuadere sibi, quod per multas tribulationes oportet introire promissam beatitudinem. Et consideratis sanctorum vestigiis, damna rerum temporalium, æternorum amore, patienter amplectitur, reminiscens quoniam Abrahæ dictum est: « Egrede de terra tua et de cognatione tua, » sicut terram, ita et cognationem suam postponendam Ecclesiæ honori penitus destinavit. Audiens interea rex quod episcopos Angliæ dominus papa mandasset, Clarenduniam coegit concilium, ubi juramentum exegit a pontificibus ne quis eorum pro quavis appellatione patria egrederetur, nemo mandatum domini papæ susciperet. Et quidem in hunc modum episcopi promiserunt, a laicis vero juratum est. Clamatum est

PATR. CXG.

A ex ore regis quod si quis pro quocunque negotio sedem apostolicam appellasset, omnia quæ illius essent scriberentur ad opus regis et ipse traderetur in carcerem. Proh pudor! ubi tunc timor Dei? ubi reverentia legum? ubi pontificalis honor? omnes judicium regis et præsentiam appellabant. Causas Ecclesiæ tractabat populus qui ignorabat legem Dei. Nusquam decreta Patrum, nusquam audi tum est Evangelium, silentium ibi sumpsit divina lex, conticuit ratio, præsumptio sola obtinuit principatum, pauperes spoliantur ecclesiis, vestiuntur nummosi. Oblatio illa fidelium, quæ *nummus Petri* dicitur, quia Petri specialiter debebatur hæredibus, detinebatur cum censu publico reponendus. Portus et littora maris arcitius servabantur, ut si quis mandatum aliquod detulisset, suspendio statim vel aliqua dira morte periret. Plures tamen eo tempore dominus papa direxit epistolas quibus præfatorum arguebat errata, et suspensionem minabatur officii si non resipiscerent.

B Peridem quoque tempus Eboracensi archiepiscopo scripsit hæc: « ALEXANDER, servus servorum Dei, Eboracensi archiepiscopo et universis Angliæ episcopis salutem et apostolicam benedictionem. Illius dignitatis et, » etc. (*Vide indicem epistolarum alphabeticum.*)

C Episcopi autem, si dicere licet, quod ipsi facere non formidabant, prævaricationi junxere contemptum. Nam cum filium suum coronari rex vellet, coronationis officium Eboracensis implevit, junctis sibi Gilberto Londoniensi, et Salesbiriensi Jocelino, contempta auctoritate et postposita reverentia domini Cantuariensis ad quem de antiquo jure regum inunctionem certum est pertinere. Ubi nulla ex more de conservanda Ecclesiæ libertate mentio facta est, nulla cautio data est, sed juramentum potius interponitur, ut regni consuetudines quas avitas dicunt, sub quibus dignitas periclitatur Ecclesiæ, illibatas debeat conservare. Hæc in epistola domini papæ scripta sunt, in qua a pastoralis officio suspendit episcopos, qui coronationi huic irregulariter interfuerunt. Et quidem plures interfuerant, sed in prænominatis tribus pendeat negotium et per ipsos operatum est. Ili præsumptionis hujus ministri, auctores erroris, ut regis satisfacerent voluntati, parent prævaricationibus, non ordini suo honorem, non mandatis apostolicis obedientiam exhibentes, patienter ferebant divinæ legis proscriptionem. Ino ut quod verius est fateamur, ipsi libertatem Ecclesiæ subvertere nisi sunt, consiliis suis commoventes regis animum adversus virum sanctum; concordiam persuadentes inutilem esse regno, inhonestam regi, nihil magis formidantes quam pacem, sicut sanctus ipse ad papam scribens testatus est.

D Suspensi igitur ab officio et contemptus sui merito, quidem vinculo anathematis processu temporis inno dandi, nec sic cessarunt sanctum in exilio verborum spiculis, quem aperto quominus opere non poterant, irritare. Pari siquidem tres ipsi conspiratione

federati quæcunque de scripturis, quæcunque de A aspectu et furore pleni archiepiscopum aggressi
 exemplis præcedentium poterant perscrutari, co- capitis ejus summitate quantum occupavit latitudo
 acervabant sibi, quibus suam ipsorum et regis cau- coronæ gladiis extractis abraserunt, ita ut pars
 sam corroborare contra sanctum archiepiscopum abra- abrasa in frontem decideret. Turbatus vir Domini
 conati sunt, dicentes : Quæ vestro pater in longin- novitate visionis horrendæ, alta cordis considera-
 quo, etc. (*Vide indicem epistolarum alphabeticam*).

Hæc inserere huic opusculo libuit, ut pauca de multis colligens lector intelligat illos in exsilio et desolatione sua sanctum archiepiscopum sensisse adversarios, a quibus debuit sperare solatium. Vir autem Domini in persona Londoniensis episcopi rescripsit hæc.

Mirandum et vehementer stupendum, etc. (*Vide indicem epistolarum alphabeticam*.)

Plura sanctus prænominatis tribus scripsit in hunc modum : multis quoque et frequentibus illum pulsa- B vere mandatis ut hinc inde perpendatur, illi quidem quantæ devotionis ad justificandum opera regis, sanctus vero quantæ constantiæ in assertione veritatis exstiterit. Tunc etiam ipsi pariter sicut cæteri omnes qui coronationi filii regis interfuerant, missis a domino papa epistolis suspensi sunt.

DE COMMORATIONE SANCTI APUD PONTINIACUM.

Sanctus vero Thomas commoratus Pontiniaco, quo illum dominus papa commendavit, ut prælibatum est, corpori suo multas et graves ac soli Deo cognitatas tribulationes indixit, memor quippe Dominicæ commonitionis : « Nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua, » quidquid sanctæ religionis, quidquid devotionis in se sensit, quantum in ipso fuit, teste conscientia occultavit. Ex eo igitur tempore olerum esu et grossioribus contentus epulis, et quæ levioris essent sumptus, delicatiora quæque C furtim sibi subtrahere, nescientibus qui considebant, et indigentibus infirmis ministrare fecit. In annem quoque, qui per officinas monasterii decurrit, latenter descendens, et supra virtutem fragilitatis humanæ moratus quantas cruces corpori ex illa frigoris injuria intulerit, ut concupiscentiarum stimulos, qui adhuc vivere videbantur, in eo contereret, sequens infirmitas declaravit. Nam non multo post una facierum in tumorem versa usque ad interiores fauces computruit, et in morbum quem fistulam dicunt tumor excrevit. Diutius autem hac passione laborans non sine multa molestia et dolore extractis inde duobus ossibus demum sanatus est. Nocte vero quadam orationis et genuum curvationis fatigatus instantia, ubi sopori traditur, videt in somnis quasi, orta inter ipsum et regem contentione gravi, solus ipse in præsentia domini papæ et cardinalium causam suam expositurus astaret, cardinales autem qui causam regis tuebantur non mediocriter moti, quod contra regem tam constanter ageret archiepiscopus, facto impetu in illum oculos illi effodere digitis ac discerpere moliti sunt; clamavit papa, sed cardinalium clamor et tumultus invaluit, et clamantem apostolicum obmutescere fecit; deinde egressis illis, alios ad se videt ingredi quasi carnifices destinatos ad ipsum cum solus esset, qui quidem terribiles

QUOMODO REX AMOVIT EUM A PONTINIACO.

Ut autem cognovit rex quod in tuto locatus archiepiscopus nullius egeret eorum quæ usus deposcit humanus, nec illi nec suorum cuiquam posset inferre gravamen, quædum Pontiniaco consisteret, inde eum amovere molitus est; sed quoniam id efficere per regem Gallicæ non potuit, quippe qui veri ac totius bonitatis amator summo semper archiepiscopum venerabatur affectu, et contra adversarios suis sustentabat auxiliis, ad alias se convertit machinas. Scripsit ad abbatem Cistercii, cui subjectionis jure Pontiniacum sicut et cæteræ domus ejusdem ordinis obtemperant, quod suum in ordine et totius regni sui hostem publicum tenebat, certusque esset abbas quod si vel ibi remanere vel alias in ordine refugere D permitteretur archiepiscopus, universos ejusdem ordinis monachos, qui in suo regno invenirentur, ad ipsum sine contradictione transmitteret. Sanctus vero archiepiscopus, ut hæc audivit, mandante Cisterciensi abbate placide ac benigne respondit : « Absit, inquam, a me transgressio hæc, ut mei causa patiar tot viros virtutis, tot animas innocentes in desolationem venire, tot loca, tot monasteria tantis conquistis sudoribus in solitudines redigi sempiternas, nam meam, inquit, levabit inopiam, « qui suscitavit a terra inopem, et de pulvere erigit pauperem, » et vobis rependat vicem Pater misericordiarum et quæ mihi exhibuistis retribuatur officia charitatis. »

Itaque mandavit regi Francorum, qua arte eum de Pontiniaco deposuisset rex Angliæ, paratum se suscipere dicens quæ pridem oblata fuerant. Siquidem cum primo fugitivus ab Anglia venisset ad regem Ludovicum, obtulit illi rex et multis precibus adjuravit, ut circa se maneret, quomodo vel ubicunque potius elegisset, quod tunc quidem renuit, ne quis objiceret quod ad injuriam domini sui regis Angliæ obligasset se regi Francorum, quasi potentiori; consilio domini papæ Pontiniacum elegit, parciore victu et vita sobria delectatus. Rex vero mandatum archiepiscopi cum omni devotione suscipiens Pontiniacum festinus occurrit, ingressusque monachorum capitulum gratias abbati et fratribus egit qui Franciam honorarunt in tanti hospitis susceptione, et « Nunc, ait, ne pro beneficiis aliquo vestrum offensam regis odiumque pro subventionem sustineat, mecum veniat. » Conversi ad lacrymas monachi singulorum patrem et solatium singulare queruntur abire, et ad mentem revocantes, quanta cum mansuetudine et humilitate inter ipsos et quasi unus ex ipsis commoratus fuerit, quem præsentem dilexerant, abeun-

teu luctu et suspiriis prosequuntur. Inde profectus eum suis postquam ibidem duos annos transegit, in ultiores partes Galliarum, ad sanctam scilicet Columbam, cœnobium grande monachorum in vicino situm Senonis civitatis, transportatus est. Ubi officiosissime susceptus ab officialibus regis, qui præmissi fuerant, quatuor ibidem annos provisione regia sustentatus exegit; perfacile fuerat illi hoc spatio cum episcopis sive archiepiscopis, et offerebatur a plurimis, demorari, sed ignem supernæ dilectionis quem Salvator nisis in ossibus illius, quo totus jam æstuabat, tutius in silentio fovere, cupiens vir sanctus vitabat publicum, et semotus a turbis et tumultibus utrumque tempus diei et noctis maxime sacris occupavit meditationibus, orationique et compunctioni lacrymarum, quibus abundanter exuberavit, nec ab hoc studio cessavit, nisi cum familiaris rei cura cogeret vel negotium quod non posset vitari.

QUOMODO REX TENTAVIT CIRCUMVENIRE SANCTUM.

Sed hanc pacem et propositum venerabilis archiepiscopi videns, et invidens pacis adversarius, « per cuius invidiam mors intravit in mundum, » rursus adversus ipsum instigat regem consilii impiorum, quibus ascribendam esse discordiam amplius quam regi, et sanctus scripsit, et nos credimus, suggerens indecorum et ignaviæ imputandum fore, si quietum permitteret remanere qui tantas in regno suscitasset inquietudines. Rex igitur cum in nullo nocere posset viro Domini, nisi consensisset rex Francorum, ipsum circumvenire tentavit hoc modo. Transmittit filium suum jam coronatum in Galliam, ut filio regis qui patri successurus erat in regnum, homagium faceret et fidelitatem sponderet. Mittuntur munera diversæ species, dantur domesticis et consiliariis regis pretiosa quæque, et tandem occurrunt sibi reges de pace et concordia in posterum locuturi. Ubi vero de his tractatum est, firmatis pactionibus, juratur in medio quod ex illa die firmam servarent amicitiam et fidem, et in hoc maxime quod neuter eorum alterius inimicum susciperet nec susceptum post hanc conventionem usquam in regno sineret demorari. Concessa in hunc modum conventionem, aliud sine mora rex Angliæ ordinavit colloquium, quo sibi reges occurrerent. Cui cum rex Francorum a consilio suo non permitteretur adesse, irritus fieri videns conatus suos, rex Angliæ mandavit regi, quod violata conventionem quam alterna juratione firmaverant et suum et regni hostem publicum detineret et tueretur. Ad quem remandavit rex Franciæ quod nulla in conventionem de archiepiscopo mentio facta est, unde nec violatæ conventionis deberet nec posset argui. Ut autem cognovit vir Domini quod etiam de Francia eum expellere cõnaretur rex Angliæ, scripsit illi quatenus persequi desineret servum suum, et tantos incassum expendere labores, adjiciens sibi et suis omnibus multa plura suppeteret, providente Deo, quam vitæ necessitas poposcisset, ut neminem jam præter omnium dominatorem formidare cogeretur, impleta in ipso promissione ve-

ritatis qua dicitur: « Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia subjicientur vobis. » Quam sollicitè regnum Dei quæsierit, quale et a quo inter labores exsili sui solatium habuerit subjiciendum putavimus, ut videat lector talem merito conversationem in martyrio consummari.

In primis, ut accepimus, nullus eum dies reperit dormientem, raro quievit in lecto, nisi gravis infirmitas immineret. Deinde primus ei labor ecclesiam ingredi, divinis interesse laudibus, cum summa devotione et reverentia sanctorum mysteriorum celebrare solemniam, post expletionem vero horarum regularium solus in oratorium suum ingressus et clauso ostio intra cubiculum orans Patrem in corde contrito et humiliato, oratione et lacrymis, seipsum hostiam vivam, sanctam Deoque placentem quotidie obtulit Creatori. Sancti familiares, qui pia curiositate arcana illius perscrutati sunt, quid inclusus et solitarius egerit, ex suspiriis et crebris gemitibus perpendebant. Inde circa horam refectio:is egressus cum pauperibus et familia se refecit. A nullo quidem abstinuit cibo, humanum in omnibus favorem fugitans, sed revera de omnibus cum summa sobrietate sumpsit, sciens non esse cibum in vitio, sed concupiscentiam reprimendam. Surgens a mensa non otio, non fabulis, non levitate, sed lectione sancta pascebat esuriam animæ, sive de necessariis tractabat, sive de instructione loquens domesticos exhilarabat. Et hic erat ordo diei, nisi inevitabile negotium aliquid immutaret. Nocte vero cum lectus, ut archiepiscopus decuit, mundis et pretiosis componeretur vestibus, ipsum in eo quiescere suspicantibus universis, sanctus in oratorio suo solitudinem habens nocturnum silentium in oratione pernoctavit. Deinde suscitans capellanum, quem solum secum habuit in thalamo quo jacebat, cum totum sanctitati impendisset diem, ut dignior corona censeretur quam verbere, reverso cilicio quo induebatur, flagellum obtulit, et dorsum humili devotione flagellandum exhibuit, quod cum primo capellanus facere trepidasset, adjuratus in vi obedientiæ sanctum cedere usque ad sanguinem non cessavit, et ipse qui cædebat miseratione victus corpore nonnunquam lassaretur. Ubi autem capellanus ad lectum rediit, nequaquam ille a corporis injuria quievit, unguibus illud discernens et lacerans, et in hæc verba inter singultus et suspiria prorumpens: « Miser ego et omnium infelicissimus miserorum, ut quid natus sum? cur in hanc veni miseriam? » Post hæc autem tertiam plene noctis partem, secundum æstimationem ejus qui interesse meruit, in genuum curvationem et orationem expendit. Et cum jam nimia totius corporis fatigatio cogeret ad quietem, solo procumbenti, posito ad cervicem lapide, tantum molestiæ intulit vestis aspera ac vermium multitudo, ut sopor tenuissimus turbaret potius quam reficeret. Horum testis et relator existit venerabilis Robertus de Meritona capellanus sancti archiepiscopi, qui plene omnia vel ab eo didicit vel ipse vidit, quæ neminem

præter ipsum scire voluit, qui et fidem dederat, quod nulli hominum donec superesset archiepiscopus, horum aliquid revelaret. Testatus est idem, quod a die ordinationis suæ sanctus nullam sinebat præterire diem, quo non quinquies aut quater vel ad minus ter in die graviter cæderetur. His sanctæ conversationis exercitiis, hoc divino amoris stimulo, vir sanctus seipsum mundo mortificans carnis quotidie trucidavit affectus, concupiscentias jugulavit, et solam Salvatoris præsentiam perferre sitiens, cum Propheta cantabat: « Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei.

QUOMODO SALVATOR BONO THOMÆ APPARUIT.

Inter hæc autem, dum quadam die post missarum solennia prostratus coram altari, præ nimio fervore spiritus supra se raptus, solito vigilantius intenderet orationi, manifesta ei visione Salvator apparuit dicens: « Thoma, Thoma, in tuo sanguine magnificabis Ecclesiam meam. » Cui ille: « Quis es, Domine, qui me visitasti? — Ego, inquit, frater tuus sum, et Salvator, qui Ecclesiam meam glorificabo in tuo sanguine. » Tum ille: « Utinam autem sic fiat, ut locutus est Dominus! » Hoc ille non mediocriter animatus oraculo, magis de die in diem ad amorem cælestis patriæ suspirabat, cupiens dissolvi et esse cum Christo.

QUOMODO REX FRANCIE VOLUIT REFORMARE PACEM INTER REGEM ET ARCHIEPISCOPUM.

Rex vero Francorum instantius egit ut pacem inter regem et archiepiscopum reformaret, et frequentia inter reges super hoc colloquia fuerunt. Sed et domini papæ mandata in conciliis quibus reges convenerant lecta sunt, quibus regem corripuit, primo quidem patienter ac paterne satis, ad posterum cum nequaquam patientia leniretur, cum interminatione vindictæ mandavit, quatenus consopita omni malitia et remissis hinc inde querelis cum archiepiscopo suo rediret in pacem. Dissimulavit rex aliquandiu et statutum pacis diem mutando negotium prolongavit. Sanctus itaque scripsit hæc regi in concilio apud Chinum.

DE DESIDERIO LOQUENDI CUM REGE ANGLIÆ.

« Desiderio desideravi videre faciem vestram, » etc. (Vide indicem epistolarum alphabeticum.)

Perlecta epistola venerandi pontificis rex, nec hinc quidem contradicere nec annuere volens, in diem certum terminavit responsum. Tandem vero convenientibus in unum rege et archiepiscopo, et per dominum papam et regem Francorum reformata pace ut putabatur, donatis alterutris querelis sine ira et indignatione et omni malitia, restitutum se promissis rex quæ ablata fuerant, et quæ ad archiepiscopatum pertinere probarentur. Ipsi quoque et suis omnibus redeundi licentiam, et pacem stabilem condonavit. Sanctus autem memor desolati gregis, qui per absentiam pastoris a via recta deviarat, ut sine offensa pacis osculum porrigeret universis, de

A clericis suis præmisit unum qui vice ipsius absolveret, si qui forte his qui in sententia fuerant in aliquo communicassent. Qualiter vero redierit, vel quid causæ exstiterit quod non statim rediit post pacem factam, sanctus ipse post reditum suum domino papæ scribens exponit.

Epistola beati Thomæ ad dominum papam.

« Reverendo patri et domino in Christo charissimo Alexandro, summo pontifici, Thomas Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis salutem, et omnimodam cum summa devotione obedientiam. Quam justis, quam honestis conditionibus, » etc. (Vide indicem epistolarum alphabeticum.)

DE REVERSIONE BEATI VIRI AD CANTUARIAM.

Hoc igitur ordine sanctus Thomas, septima jam exsilio sui vertente bruma, reversus Cantuariam, tanto ferventius, tantoque devotius ad futuram et veram festinabat vitam, quanto in hac nil sibi præter tentationes et pericula restare certum habuit. Nam etsi pax illi fortassis arrisisset exterior, adeo jam pridem grave sibi ipse indixerat bellum, ut inter mundi delicias posito asperioris eremi molestia vel potius martyrium non deesset. Sed e regione, quod vehementius pie volentem vivere perurgebat, cum his, qui oderunt pacem et veritatem, pacificus habitans in se expertus est Salvatoris sententiam, quoniam inimici hominis domestici ejus. Nam cui præ cæteris inniti ratione dicente debuerat, adversus ipsum archidiaconus suus legatione functus est, qui regis filio persuaderet quod coronam illi minuere moliretur archiepiscopus, vel penitus, si processus daretur audaciæ, proposuisset auferre. Ad palliandam quoque propriæ adinventionis malitiam, inimici justitiæ virum Dei calumniati sunt, leoninæ feritatis stimulis agitata de exsilio repedasse, ut regis propositum et instituta dissolveret, cum ex fine claruerit agmina illum lenitate mitescere, quando instar agni non reluctans neque reclamans cervicem obtulit percussori. Interim vero vir magnanimus ad futurum in brevi certamen sanctæ devotionis exercitiis animum roboravit, instabat orationi, lectioni sanctæ, et prædicationi, adeoque intentus in his exstitit, et elemosynarum erogatione profusus, ut quibus in transmarinis sancta illius conversatio innotuerat mirarentur.

Brevi autem intervallo ante Domini Salvatoris natale, regis filium, cui jam regis nomen imponebatur, adire volens super Ecclesiæ negotiis, inter sacras ferias familiaris locuturus, Londonias profectus est. Necdum urbem ingressus est, et ecce quidam de regalibus occurrit denuntians ei, ex regis nomine et mandato, ne procederet, nec civitates regias, villasque, vel oppida ulterius ingrederetur. Expavit primum vir sanctus et obstupuit, inopinata denuntiatione turbatus, et hæc regis nuntio respondit: « Quid promerui quod et te quoque experior inimicum? quid peccavi quod mihi talia refers? a teipso hæc loqueris? — Nequaquam, ait nuu-

titus, de proprio ista corde composui, sed sic mandatur tibi a domino rege; pacem ille inivit tecum et tu primus rupisti fœdera pacis, et pactum prævaricatus es, qui domesticos regis et pontifices ab Ecclesia segregasti, et militum manu per urbes regias armatus incedis, unde tibi mandat rex, ut ad sedem tuam redeas, injuncto officio diligentiam adhibeas, nec usquam progrediaris. Pluraque minis interpositis nuntio prosequente, sanctus ait: « Pacem ego putavi nec aliud suspicatus sum, sed video, non est pax in qua confidam. » Instabat nuntius sic omnimodis a rege fuisse mandatum affirmans. Sanctus igitur ex verbis et mandato regis certissime, quod postmodum accidit, notavit opus, et tanto quidem alacrior, tantoque ad omnem voluntatem Dei promptior factus est, quanto ex his quæ audierat jam proxinare se præsensit ad palmam. Quanto autem fervore fidei, quanto desiderii cœlestis inflammatus amore redierit, ac si auditis quæ quidem poterant terrere consolatus, testem tenemus gratiam sanitatum quæ per illud iter cœlitus monstrabatur, postquam ad superos sanctus martyr ascendit. Nam ubi restitit parvulis imponens manus, diversa laborantibus ægritudine salus restituta est.

Reversus itaque cum summa animi devotione ac puritate sacram Salvatoris celebrat nativitatem, alacriter suis commemorans non esse in homine viam ipsius. Die vero nativitatæ Dominicæ, finito jam sermone ad populum, terribili sententiâ damnavit unum de regalibus, qui pridie cæsis servientibus archiepiscopi, equos nihilominus ad ipsius contumeliam turpiter decaudavit, cujus etiam propinquum carne, nec mente quidem mitiorem Rånulfum de Broch, malitiæ totius incantorem, simili multavit pœna, qui in homines archiepiscopi ac parentes bestialiter debacchatus est. Tres quoque pontifices cui sententiæ subjacerent, ne quis communicaret talibus, populo palam fecit, qui ecclesiæ Christi Cantuariæ contra majorum statuta inunctionem regum subtrahere non formidarunt. Ad postremum autem: « A Jesu Christo, inquit, maledicti sint, et a cœtu sanctorum deleatur illorum memoria, quicumque inter me et dominum meum regem odium aut discordias seminabunt. » Sed quos semel armavit malitia adversus Christum Domini, nequam veriti sunt terribilis sententiæ prolationem. Denique pontifices prænominati cum se regis indignationi committere, quam Dei iudicio et Ecclesiæ delegissent, ocios transmisso mari regem adeunt, et se regis inclinantes vestigiis, querula satis et quæ durum licet animum flecteret oratione sua, ipsorum suspensionem deploraverunt, allegantes qualiter cum ipsis egerit dominus Cantuariensis, cujus industria et ingenio ad regis et regni dedecus a sacerdotali penitus separantur officio, ut nec signandi panem habeant facultatem. Adjiciunt accusantes quod majus aliquid audebit adhuc, si istam rex patienter portaverit præsumptionem. Talibus circumventus rex, et velut amens effectus, nec se

A capiens præ furore, nescius quid objiceret, hæc iteratis vicibus dixisse fertur: « Inertes ac miseros homines enutriti et erexi in regno meo, qui nec fidem ferunt domino suo quem a plebeo quodam clerico tam probrose patiuntur illudi. » Dixit et e medio secedens colloquium pariter et locum familiarem petiit, si quod forte concepto furori daret solitudo solatium, ubi liberius sermo sævientis haustum virus evomeret. Quod verbum milites quatuor genere quidem conspicui et de domestica regis familia excipientes, funeste illud, et alia prorsus quam a rege prolatum fuerat intentione interpretati sunt. Neq̄ moram passi, ipso nimirum excitante qui homicida fuit ab initio, in necem innocentis unanimiter conspirarunt, facilitatem quoque tribuit ad perpetrandum, qui facinus inspiravit. Egressi namque, rege penitus ignorante, navemque conscensi ad vultum spirantibus auris transportantur in Angliam, portu Canum appulsi, canes ipsi extunc et miseri non milites appellandi. Ut autem innotuit regi milites abiisse, suspicatus malignum aliquod, post illos misit ut citius reverterentur. Sed tanta velocitate transvecti sunt ut minime revocari vel a nuntiis comprehendi possent ante piaculum perpetratum. Nam quod contra propositum regis ac voluntatem fuerit illa maledicta præsumptio, satis claudit ex consequentibus. Cum enim nuntiata fuisset passio venerandi pontificis, tanta ejus animum præoccupavit confusio, turbavit mœstitia, absorbit pariter et possedit horror facinoris inauditi, ut nullus hæc sermo sufficiat explicare. Decrevit siquidem, ut post innotuit, aut carceris illum custodia, aut alio quolibet modo corripere ut a sententiâ revocaret. Sed nonnunquam malis bene utens providentiâ Dei, inde sublimius dilectum suum honoravit, unde hunc humiliatum credidit humana malitia. Invalida etenim sunt hominis ingenium et calliditas contra consilium divinitatis. Placuit nempe Salvatori ab hac miseria per martyrium eripere quem dignum martyrio fecerat fidei plenitudo.

Igitur præfati non jam milites, sed miseri ac miserabiles, ubi primum applicuere, sociatis sibi regis officialibus jam ab archiepiscopo anathematis sententiâ prædamnatis, militum manum satellitumque de provinciâ contraxerunt, ex ore regis et nomine mentientes in dominum suum. Facile persuasum est scelus, illis affirmantibus quod ex mandato regis ad hoc negotium advenissent. Jamque coacervati in unum, promptique ad omnem impietatem, quinto demum die post Christi nativitatem, crastino autem sanctorum Innocentium, adversus innocentem conveniunt. Hora jam refectionis expleta sanctus quoque jam tunc cum domesticis in interiorem domum a turba secessit, de negotiis tractaturus. Turba autem foris in atrio præstolante, soli quatuor cum satellite uno ingressi sunt. Occurritur illis cum honore, quasi domesticis regis, et bene notis, invitantur ad mensam, edentibus adhuc qui archiepiscopo ministrarunt. Respuunt cibum, sanguinem potius siliæ-

tes. Igitur Imperantibus illis, nuntiatur archiepiscopo viros quatuor venisse qui vellent cum ipso loqui ex parte regis, quo innuente introducti cum diutius in silentio consedisent, sanctum archiepiscopum nec salutaverunt quidem nec allocuti sunt. Sed nec ipsos vir magni consilii statim ut ingressi sunt salutavit, ut secundum Scripturæ sensum : « Ex verbis tuis justificaberis, » ex ipsorum interrogatione Internam animi discerneret voluntatem Post moram vero conversus ad illos et diligentius singulorum considerans vultum pacifice salutavit. Sed infelices, qui cum morte fœdus inierant, salutantem continuo maledictis aggressi, et fite ut Deus illum adjuvet imprecati sunt, ad quod verbum amaritudinis et malitiæ vir Dei incredibili rubore perfunditur, haud ignarus jam nocendi studio venisse viros. Igitur qui primus videbatur et cæteris promptior ad piaculum filius Ursi spirans furorem in hæc verba prorupit : « Habemus, inquit, aliqua tibi dicere ex mandato regis, si vis tibi coram multitudine recitari, dic. » Cognito autem archiepiscopus unde vel quid essent dicturi : « Hæc, inquit, non privatim, non in cubiculo, sed in publico proferenda sunt. » In tantum autem in necem pontificis arsere miseri ut, nisi clericos ostiarius revocasset (omnes enim egredi jusserat), archiepiscopum ipsum hasta crucis quæ propius stabat, ut postea confessi sunt, confodissent. Regressis autem qui exierant, ipse qui supra his verbis contra virum Dei calumniam exorsus est : « Rex ait, inter vos pace reformata liberum te, querelis omnibus consopitis, ad propriam sedem ut poposcisti remisit, et tu econtrario prioribus injuriis contemptum adjiciens, violato pacis fœdere, superbe adversus dominum tuum tibi ipsi in malum operatus es; nam quorum ministerio regis filius coronatus est, et regni sublimatus honore, pertinacis animi tumore ductus suspensionis sententia condemnasti, ministros quoque regis, quorum consiliis et prudentia tractantur negotia regni, vinculo anathematis innodasti, ut ex his manifestum sit, quoniam filii regis coronam auferres, si facultas adesset; jam enim molitiones tuæ et instantia, ut ad effectum perduceres quod contra dominum tuum excogitasti, omnibus innotuere. Super his igitur in præsentia regis responsurus si venire dignaris edicito, ad hoc enim missi sumus. » Ad quem archiepiscopus : « Voluntatis meæ, Deum testor, nunquam fuit ut domino meo filio regis coronam auferrem, vel minuerem potestatem, cui tres potius coronas optarem, et amplissima terrarum regna conquirere cum ratione et æquitate juvarem. Sed nec indignari justum est dominam regem, ut objicitis, si me per urbes et oppida homines mei comitati sunt, et occurrunt, quos præsentis meæ solatio jam septem annorum proscriptio defraudavit. Et nunc quidem, ubi domino meo placuerit, satisfacere præsto sum, si in aliquo forte deliqui, sed urbes suas et oppida villas quoque ne ingrederer comminando denunciavit. Cæterum nequaquam a me sed a domino papa pontifices ab officio suspensi sunt. » — « Per te, inquit

vesani, illi suspensi sunt, et tu eos absolve. — Non nego, ait, quin per me factum sit, sed supra me est et meæ prorsus non congruit dignitati quos dominus papa ligavit absolvere, ipsum adeant in cujus redundat injuriam, quod me et matrem suam Ecclesiam Christi Cantuariæ contempserunt. — Nunc igitur, aiunt carnifices, hoc est præceptum regis, ut de regno et terra, quæ ipsius subjacet imperio, cum tuis omnibus egrediaris, neque enim pax erit tibi vel tuorum cuiquam ab hac die, qui pacem violasti. » Ad hæc ille : « Cessent, inquit, minæ vestræ et jurgia conquiescant, confido in regem cœli qui pro suis in cruce passus est; quoniam ab hoc die nemo inter me et Ecclesiam meam mare videbit, non veni ut furem, hic me reperiet qui quæsierit. Sed nec dominum regem deceret mandare talia, sufficere contumelia quæ mihi et meis a ministris regis illata est, etsi non minaretur in posterum. — Hæc, inquit, mandavit dominus noster rex et hoc probabimus, nam qui regis debueras majestati deferre et regis examini differre vindictam, ministros regis ac domesticos, furentis animi secutus sententiam, de ecclesia turpiter ejecisti. » Quibus athleta Christi in fervore spiritus erectus contra calumniantes ait : « Quisquis sanctæ Romanæ sedis instituta, vel Christi Ecclesiæ jura violare præsumperit, et non venerit ultro satisfaciens, quisquis ille fuerit, non parcam, nec morabor ecclesiastica censura corripere delinquentem. » Prosilium milites hoc sermone perculsi, responsionis constantiam ulterius non ferentes. Accedentes vero propius : « Tibi, inquit, denuntiamus quod in capitis tui periculum locutus es. — Num me, ait, venistis occidere? universorum judici commisi causam meam, unde nec minis moveor, neque enim gladii vestri promptiores sunt ad feriendum quam animus meus ad martyrium; quærite qui vos fugiat, me enim pede ad pedem in prælio Domini reperietis. » Illis ergo in tumultu et contumeliis exeuntibus, bestialiter exclamavit quem Ursum merito cognominavimus : « Ex parte regis vobis edicimus tam clerici quam monachi, ut hominem istum comprehendatis et teneatis, ne fuga lapsus evadat, donec rex de corpore ejus plenam justitiam fuerit consecutus. » Abierunt igitur in hæc verba vir Dei ad ostium usque prosecutus exclamat et ipse : « Hic, hic reperietis, » posita super cervicem manu ac si locum præmonstrans ubi fuerant percussuri.

Reversus autem ad locum ubi sederat prius, suos consolabatur in Domino, et ne timerent hortatus est, et ut nobis visum est qui adfuimus, ita imperterritus residebat, qui solus quærebatur perimendus, tanquam ad nuptias illum invitaturi venissent. Nec mora, redeunt carnifices in loriceis cum gladiis securibusque et bis acutis, et cæteris utensilibus commodis ad scelus quod animo conceperant peragendum. Cumque obserata ostia reperissent, nec pulsanibus aperiretur, secretiori quodam aditu per pomerium ad ligneum obstaculum divertentes scin-

dunt, cedunt, et dirunt. Quo fragore terribili ac tumultuoso tremefacti, servientes ac clerici fere omnes, velut oves ante faciem luporum, hac illaque dispersi sunt. Aclamantibus autem qui remanserint ut in ecclesiam fugeret, memor ille promissi prioris, metu videlicet mortis non se fugiturum carnis interfectores, fugam renuit, non enim in tali casu fugiendum erat de civitate in civitatem, sed dandum magis subjectis exemplum ut mallet unusquisque gladiis succumbere quam videre legis divinæ contemptum, et sacrorum canonum subversionem. Simul etiam, qui ab olim martyrii flagrabat amore, implendi illud occasione ut videbatur adepta, ne differret ipse, vel penitus auferret sibi, si in ecclesiam fugeret, formidavit. Insistunt monachi dicentes non decere ipsum vespertinis deesse laudibus quæ jam tunc celebrabantur in ecclesia. Mansit ille immobilis minoris reverentiæ loco, felicem illam ac multis præoptatam suspiriis, multa devotione quæsitam, consummationis suæ horam expectare deliberans, ne, sicut dictum est, ædis sacræ reverentia et impius arceret a proposito et sanctum cordis sui desiderio defraudaret. Certus namque quod ab hac miseria migraret post martyrium, postquam ab exilio reversus est, multis audientibus dixisse fertur: « Habetis hic dilectum Deo ac vere sanctum martyrem Elfegum, alium vobis divina miseratio providere non morabitur. » O sinceram et securam conscientiam pastoris boni, qui in gregis sui causa ac defensione non propriam mortem differre voluit cum valeret, nec vitare tortorem, ut pastoris sanguine satiata luporum rabies ovibus abstineret! At ubi nec ratione nec precibus persuaderi potuit ut in ecclesiam refugeret, invitum ac renitentem arripiunt monachi, trahunt, portant, et impellunt, nec attendentes quanta conviciando opponeret, ut ipsum dimitterent, in ecclesiam usque perducunt; ostium vero per quod iter erat in claustrum monachorum multis ante diebus diligentius observatum, cum jam tortores a tergo insisterent, omnem prorsus evadendi fiduciam abstulit: currens tamen unus, ubi primum seram contigit, non sine multa omnium admiratione tanta facilitate extraxit ac si glutino cohæsisset. Postquam autem intra fores ecclesiæ monachi se receperant, jam dicti milites quatuor cursu rapidissimo post terga secuti sunt. Aduit inter illos subdiaconus quidam, eadem qua milites armatus malitia, Hugo Malus-Clericus merito suæ nequitiae cognominatus, qui nec Deo nec sanctis reverentiam exhiberet, quod sequens factum probavit. Intrantem vero monasterium sancto archiepiscopo omissis vesperis quas Deo libare inceperant, occurrunt monachi glorificantes Deum quod patrem suum, quem extinctum audierant, vivum cernerent et incolumem. Valvas etiam ecclesiæ repagulando hostes a nece pastoris arcere festinant, ad quos conversus athleta mirabilis imperat ecclesiæ januas aperiri: « Non decet, inquit, orationis domum ecclesiam Christi turrem facere, quæ, etsi

non claudatur, suis sufficit ad munimen: et nos, patiendo potius quam pugnando triumphabimus hostem, qui et pati venimus, non repugnare. » Nec mora, gladiis evaginati, ingrediuntur domum pacis ac reconciliationis, solo quidem aspectu et armorum strepitu non modicum horrores cernentibus ingerentes. Turbatisque qui aderant ac tumultuantibus, jam enim qui vespertinis intenderant laudibus ad lethale spectaculum accurrerant: in spiritu furoris milites exclamaverunt: « Ubi est Thomas Beketh proditor regis et regni? » Quo non respondente, instantius vociferati sunt dicentes: « Ubi est archiepiscopus? » Ad hanc vocem intrepidus quidem et, ut scriptum est « Justus quasi leo confidens absque terrore erit, » occurrit e gradu quo delatus fuerat a monachis metu militum, et satis audibili sermone respondit: « Ecce adsum non regis proditor, sed sacerdos; quid me quæritis? » et qui se eos non timere jam antea dixerat, adjunxit: « Ecce præsto sum in nomine ejus pati, qui me sanguine suo redemit, absit ut propter gladios vestros fugiam, aut a justitia recedam. » Quo dicto, divertit in dextram sub columna hinc habens altare beatæ Dei genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ; illinc vero sancti confessoris Benedicti, quorum exemplo et suffragiis crucifixus mundo et concupiscentiis ejus, tanta animi constantia ac si in carne non esset, quidquid carnis inferebat, sustinuit ac superavit. Quem insecuti carnifices: « Absolve, inquit, et communioni restitue quos excommunicasti, et cæteris officium redde qui suspensi sunt. » Quibus ille: « Nulla, ait, satisfactio præcessit, nec eos absolvam. — Et tu, inquit, modo morieris suscipiens quod meruisti, » et « Ego, ait, pro Domino meo paratus sum mori, ut in meo sanguine Ecclesia libertatem consequatur et pacem, sed meis, sive clerico sive laico, in nomine Dei omnipotentis interdico ne in aliquo noceatis. » Quam pie sentis, quem prudenter sibi providit martyr egregius, ne videlicet læderetur proximus, innocens opprimeretur, ne gloriam properantis ad Christum proximi casus tristior offuscarer. Decuit plane ducis sui militem martyrem Salvatoris inhærere vestigiis, qui cum quæreretur ab impiis: « Si me, inquit, quæritis, sinete hos abire. » Igitur facto impetu manus sacrilegas iniecerunt in eum, durius illum contrectantes et trahentes, ut extra fines ecclesiæ aut jugularent aut vinctum inde asportarent, sicut postmodum confessi sunt. Sed cum facile a columna non posset moveri, unum ex ipsis acrius insistentem et accedentem propius a se repulit lenonem appellans, dicensque: « Non me contingas, Reinalde, qui fidem ex jure debes et subjectionem; insipienter agis cum tuis complicibus. » Miles vero pro repulsione terribili totus incanduit, enseque vibrans contra sacrum verticem: « Nec fidem, ait, nec subjectionem tibi debeo contra fidelitatem domini mei regis. » Cernens igitur martyr invictus horam imminere, quæ miseræ mortalitati finem imponeret, paratam sibi et promissam

sara a Domino coronam immortalitatis jam proximam fieri, inclinata in modum cervice orantis, junctis pariter et elevatis sursum manibus Deo et sanctæ Mariæ et beato martyri Dionysio suam et Ecclesiæ causam commendavit. Vix verbum implevit et metuens nefandus miles ne raperetur a populo, et vivus evaderet, insiliit in eum subito et summitate coronæ quam sancti chrismatis unctio dicaverat Deo abrasa, agnum Deo immolandum vulneravit in capite, eodem ictu præciso brachio hæc referentis. Is etenim, fugientibus tam monachis quam clericis universis, sancto archiepiscopo constanter adhæsit et inter ulnas complexum tenuit, donec ipsa quam opposuit præcisa est. Ecce simplicitatem columbæ, ecce serpentis prudentiam in hoc martyre, qui corpus percutientibus opposuit, ut in caput suum animam scilicet vel Ecclesiam conservaret illæsam, nec contra carnis occisores, quo magis hac necessitate careret, cautelam vel insidias machinatus est. O pastorem dignum, qui ne oves laniarentur, seipsum luporum morsibus tam confidenter opposuit! et quia mundum abjecerat, mundus eum volens opprimere nescius sublimavit. Deinde alio ictu in capite recepto adhuc quoque permansit immobilis. Tertio vero percussus martyr genua flexit et cubitos, seipsum hostiam viventem offerendo dicens submissa voce: « Pro nomine Jesu et Ecclesiæ tuitione mortem amplecti paratus sum. » At tertius miles ita præcumbenti grave vulnus indixit, quo ictu et gladium collisit lapidi, et coronam quæ ampla fuit ita a capite separavit, ut sanguis albens ex cerebro, cerebrum nihilominus rubens ex sanguine, lili et rosæ coloribus virginis et matris Ecclesiæ faciem confessoris et martyris vita et morte purpuraret. Quartus miles supervenientes abegit ut cæteri liberius ac licentius homicidium perpetrarent. Quintus vero non miles, sed clericus ille qui cum militibus intraverat, ne martyri quinta plaga deesset, qui in aliis Christum fuerat imitatus, posito pede super collum sancti sacerdotis et martyris pretiosi, horrendum dictu, cerebrum cum sanguine per pavimentum spargens cæteris exclamavit: « Abeamus hinc, milites, iste ulterius non resurget. »

Sed in his omnibus incredibilis constantiæ virtutem exhibens martyr insignis nec manum nec vestem, ut est infirmitatis humanæ, opposuit percussori, nec percussus verbum protulit, nec clamorem edidit, nec gemitum, nec sonum cujuscumque doloris indicem, sed caput quod inclinaverat gladii evaginatibus immobile tenuit, donec confusus sanguine et cerebro tanquam ad orandum pronus, in pavimento corpus, in sinum Abrahamæ spiritum collocavit. Erectus nimirum supra se ad amorem Conditoris et supernæ dulcedini totus intendens, leve duxit quidquid doloris, quidquid acerbatis inferre potuit cruentus carnifex. Et quam intrepide, ubi de sua salute principaliter et fide certaretur, esset iste martyr pugnaturus, qui pro aliorum tuitione ut videlicet secundum paternas traditiones, et Eccle-

sia scita, res ecclesiasticæ tractarentur, seipsum tam viriliter, tam devote obtulit occisioni. Ut enim pace martyrum loquar, propriam singuli principaliter agebant causam cum dæmoniis immolare et idola colere cogerentur, iste vero aliorum salutem pretioso sanguine suo mercatum venit, existimans majorem hoc non esse charitatem quam animam ponere pro amicis suis. Pro mirabili ergo constantia hunc ei honorem divinitus collatum credimus, quod non Judæos, non paganos, non ignobiles quoque sed Christianos nobilissimos ac potentes victoriosa morte triumphare concessum est. Denique cumulatur honor, quod militis sui martyrrium, in natale martyris, ita sui Salvatoris clementia continuavit, ut salva concivium suorum prærogativa, nec possit esse conjunctus nec ulterius protelari. Sed et loci martyrio deputati celsitudinem quis metiatur? ipsa domus Christi, cunabulum regis pridie nati, recenti martyris cerebro et sanguine depingitur, ut ex hoc facto et persecutorum immanitas, et martyris eminens dignitas figuretur. Itaque Dei sacerdos a sæculo migrans cælis nascitur quarto Kalendas Januarii, anno ab incarnatione Domini ac Salvatoris nostri 4171, die proxima post solemnitatem Innocentium, ut qui diu innocenter vixerat et innocenter occisus est, proximo post Innocentes tempus celebre sortiretur.

Consummato autem per martyrrium venerabili pontifice, infelices illi et cæteris homicidiis immaniores cum exultatione et tripudio, quasi qui regis adversarium prostravissent, insigne regium conclamantes, ad palatium ecclesiæ reversi, et per ædes et officinas archiepiscopi discurrentes quidquid optimum in auro, argento, vestibus, et vasis pretiosis invenerant, libros etiam et ecclesiæ chartas et privilegia, cum cæteris quæ numerare longum est, non minus cupidi quam crudeles deprædati sunt. Nec his satiata crudelis impietas, cum non haberet in quo per martyrrium coronato noceret ulterius, ipsum in clericis et clientibus, parentibus quoque persequi non cessavit. Comprehendit quos potuit potestas publica et diversis contumeliis affectos facultatibus spoliavit, qui per ignotas provincias miseri ac mendici pastore percusso dispersi sunt. Quid Judæo, quid hic Christi crucifixoribus relictum sit, lector attendat. At ubi insonuit triste nuntium de morte pontificis, turbatur civitas, curritur ad spectaculum. Quis stupor intuentium, quis luctus? quanta fuerit lamentatio intuentium, quis explicet? Nemo tamen palam ausus est profiteri quia malum est, metu ministrorum regis qui discurrebant, tum quia nec monachorum maxima pars nec cæterorum quispiam de persona quidem, quam si unus quilibet cecidisset e turba, aliter opinati sunt præter quod in ecclesia gestum tam inauditum scelus horrorem intulit universis. De persona dixerim, nobis enim audientibus calumniatus est quidam habitus nostri ac tonsuræ, quod nequaquam loco martyris habendus esset, qui merito pertinaciæ suæ occisus est.

Sed fidelis sui providentia Salvatoris et vitæ puritatem, et causa quam fuerit justa, quæ sola martyrem facit non pœna, multimoda miraculorum gloria non distulit innotescere mundo, qui tanta cum sollicitudine quoad vixit in carne cognitionem sui negavit mundo. Siquidem die tertia postquam consummato jam non mortalitatis metu, subiit in Sancta sanctorum perenniter in cœlis victurus cum Christo venerandus Christi martyr et pontifex, missa de supernis lux nova lumen mundi restituit nomen martyris invocanti.

MIRACULUM PRIMUM.

Uxor etenim militis cujusdam de Sussexia, cui oculorum cæcitatem vehementia diurni languoris intulerat, audiens hoc modo occubuisse dominum Cantuariensem, divinitus inspirata in hos illico voces erupit : « Sancte martyr Christi Thoma, tibi me devoteo, si mihi subveneris in hoc periculo, cum devota oblatione locum tuæ requietionis abibo. » Vix verba complevit et optato diu lumine eadem hora potita in brevi de residuo morbo perfecte convaluit. Verum hoc, sicut alia nonnulla, tunc quidem sub silentio premebantur quasi non crederetur eis, quousque multiplicitate miraculorum omnis adversantium cessit impietas, et obstructum est os loquentium iniqua. Ipsa quoque nocte beatæ consummationis illius quasi missarum solemniam celebraturus pontificalibus indutus apparuit cuidam ex familiaribus, altaris conscendens gradum. Quod cum secunda ac tertia nocte eadem visio apparuisset, adjecit is qui hoc viderat sanctum interrogare, dicens : « Domine mi, nonne mortuus es ? » ad quem sanctus : « Mortuus, inquit, fui, sed surrexi. » Tunc ille : « Si vere surrexisti et inter martyres computandus es, ut credimus, quare teipsam non manifestas mundo ? » Tunc sanctus archiepiscopus : « Lumen, inquit, porto, sed non potest propter nebulam interpositam apparere. » Lumen plane ; nam ut taceamus interim lumen illud ineffabile, gaudium videlicet Domini sui in quod mox ut hinc exiit intrasse credendus est, lumen erant illa lucis opera, quibus vivens vir sanctus abundantius exuberabat, lumen fuit martyrismus et illud maxime, quamvis adhuc nebula persecutionis interjecta non luceret. Sed hæc in testimonium tetigisse sufficiat, ut hinc lector intelligat quam pretiosa fuerit in conspectu Domini mors sancti archiepiscopi, quam sub tanta celeritate miraculorum gloria commendavit, quod raro de aliquo sanctorum legimus.

In crastino autem cum adhuc corpus sacrum in ecclesia servaretur humandum, matutinus adfuit quidam de regiis satellitibus et hæc ore sacrilego palam prosecutus ait : « Juste periit proditor iste, opus plane eximium et dignum præconio, quod de medio sublatus est, qui regis filio coronam præripere conabatur. » Deinde ad monachos conversus : « Tollite, ait, et hunc humo recondite quantocius

ne compareat, sed dispareat memoria illius de terra, qui sic operatus est adversus dominum suum regem, aut equis illum discernere faciam, et in fequentem puteum projiciam, porcis et canibus devorandum. » Hinc turbati omnes ac perterriti ne forte faceret secundum quod minabatur impius ille et complices ejus, quorum impia et invida mens nec forte morte quidem sancti poterat satiari, si non etiam mortuus cum dedecore tractaretur, in crypta illum recondere festinarunt. Prius tamen ut moris est, corpus mundissimum martyris lavandum exspoliantes, sub habitu canonici regularis eum in habitu et ordine monachorum tam secreto diu reperiunt exstitisse, ut etiam hoc suos lateret familiares ; ad ultimum carni proximum inveniunt cilicium sic bestiunculis oblitum, ut levius isto pristinae diei fuisse martyrium quivis judicaret, et hostes majores minoribus minus nocuisse, et quod a nullo sanctorum præsumptum esse cognovimus, femoralibus cilicinis ita stricte cruribus insutis usus fuerat, ut alveolus a poplite supra in longum sub sutura cilicii vermiculis scaturiens extenderetur, quibus inspectis inopinatae religionis compuncti miraculo monachi mox in hæc verba prorumpunt : « Videte, videte, quoniam hic vere monachus est, et nos nescivimus eum. » Qui gemitus, quæ suspiria, quam largi lacrymarum imbres omnium qui aderant interceperint verba, referri non potest. Quibus tamen jam tunc non modicum consolationis accessit, cum, qualis a nullo hominum præter paucissimos familiares credi potuit, vitæ sanctitas et insolitus poenitentiae rigor apparuit, ut ex eo jam nemini daretur ambigere martyrium promeruisse coronam, cujus vita martyrii merito non careret. Recondito igitur in crypta venerando corpore cum quo decuit honore et reverentia, sanguinem sacrum, quem de pavimento susceperant cum cerebro extra tumulum collocarunt, superna inspiratione præcavescentes, ne cum corpore clauderetur, cujus haustu saluberrimo tanta in brevi beneficia collata sunt, ut si scriberentur per singula, fidem excederent infirmorum. Hic est enim fratrum amator et populi Israel, hic est qui multum orat pro populo, et pro civitate sancta Jerusalem, cujus triumpho lætatur cœlum, cujus passionibus sancta in fide confirmatur Ecclesia, cujus meritis et interventu cæci vident, claudi ambulant, leprosi mandantur, mortui resurgunt, et pauperes resonant gloriam Christo, qui electo suo in prima vocatione dedit fidem, in passione constantiam, et tandem consummato per martyrismus plenitudinem gratiarum et laudem et gloriam nominis sui qui est cum Patre et Spiritu sancto Deus benedictus in sæcula. Amen.

EXPLICIT PASSIO SANCTI THOMÆ MARTYRIS.

Abhinc autem viduata pastore mater Ecclesia mœrens, et amaro animo, injustum patris diebus multis lugebat exitium, illi quidem congaudens qui ad sempiternum transivit gaudium, sed pro sui ipsius desolatione sollicita, quæ debita pontificis pro-

tectione careret. Denique per anni circulum, decem tantum exceptis inde diebus, contigit in ea divina laus, et missarum solemnities cessaverunt, quousque per pretiosum martyris sui sanguinem visitavit plebem suam oriens ex alto, et sit ipse consolationis causa, cujus mors principium creditur ministrasse mœrori. Interim vero committitur cura archipræsulatus inimicis justitiæ ad conculcandum potius quam custodiendum, ad perdendas animas, non lucrandas. Hinc pauperes opprimuntur, violantur Ecclesiæ jura, contra vetitum coguntur sacerdotes tremenda celebrare mysteria, silebant canones, decreta Patrum nec audiebantur quidem, nullus rationi, nullus æquitati locus, id solum eligitur quod suggerit avaritia, et cui facultas major, hic melior æstimatur. Denique ne regi displiceret malitia ministrorum, de oblatione fidelium, de pauperum refrigerio census regius cumulatur, et quæ specialiter Dei sunt contra Salvatoris sententiam reiduntur Cæsari; sed nequaquam impune feret, quisquis divinæ legis integritatem præsumperit temerare. Veniet quandoque qui judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ, qui nunc clamant in tribulatione sua ad Dominum, et vide si non in ipsa præsentia ultione inestimabilis quidam appareat circa genus humanum divinæ miserationis intuitus, ut dum videlicet exterius admonentur adversa mens interior facinoris commisi facilius admonetur, et sic redeat prævaricator ad cor secundum quod psalmus ait: « Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine. »

Igitur cum de terra claimaret ad Dominum sancta mater Ecclesiæ dicens: « Vindica, Domine, sanguinem servi tui qui innocenter effusus est, » subito et contra spem omnium pax universa confunditur, suscitantur seditiones, et bellum oritur intestinum, filius insurgit in patrem, pater in filium, et regnum in seipsum divisum celerem sui ipsius desolationem minabatur, et quidem juste ubi prælocuta fuerat mors innocentis. Normannia hostili gladio traditur ferienda, quam tantus mox belli furor invasit, ut non ecclesiis, non ministris ecclesiasticis etiam inter sacra missarum solemnities parceretur. Nam altaribus adstantem in veste sacra sacerdotem accepimus ab impiis jugulatum, multaque alia horrenda nimis et inaudita tunc temporis perpetrata fuisse relatum est. Anglia proinde contremuit et commota est a facie futuræ cladis, quam jam jamque suis cerneret cervicibus imminere. Obsessa siquidem hostibus circumfusis in gyro, intus vero mortiferis plena seditionibus, ut nusquam tuta fides, nulli crederetur amico, dum iste patris, alter filii causam contenderet justiolem; nihil jam nisi generale quoddam discidium expectabat. Sed ne martyris sui gloriam tristiolem redderet sanguis effusus; pro cujus morte iram intulit, quod nulli venit in dubium, ejus denuo meritis pace reddita, liberavit populum suum de manu hostili, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. » Quis unquam crederet

tantum sceleris auctores ad pœnitentiam reservari, nisi ut hinc quoque Christus sanctum suum magnificaret? Unde jam nunc cernere est ipsos etiam ejusdem adversarios propensiori studio devotionis mortuum venerari, quam viventem fuerant persecuti.

Denique conscius sibi rex ipse sanguinis innocentis, etsi non ab ipso nec per ipsum, causa tamen commotionis quam in ipsum habebat, effusi, ostenso per visionem non esse aliud iter obtinendæ pacis, nisi placato et reconciliato martyre, in cujus ultionem tanta rerum confusio regnum jam universum præoccupavit, ut absque sanguine multo nemo pacem speraret, posita interim extollentia regali, corde contrito et humiliato, ad tumbam pretiosi martyris de præsumptione veniam postulaturus advenit. Quo dum præteriret et jam civitati proximus esset, ut palam faceret quanta devotione fervebat erga sanctum Dei, quanto pro his quæ in ipsum commiserat pœnitentiæ turbaretur affectu, ab ecclesia beati patris nostri Dunstani quæ prior occurrit ingredientibus urbem, ad ecclesiam majorem ubi beati martyris corpus quiescit, nudis pedibus et veste communi incedens et fleus, ubicunque asperior apparuit via per medium civitatis ascendit, non itineris inclementiam, non pedum teneritudinem, non vulgi hinc inde spectaculum, sed animæ consideravit periculum, et conscientie læsionem.

Moris quidem fuerat conventum regibus festivo procedere, et nonnulla reverentiæ obsequia solemniter exhibere, sed hæc universa sibi prohibebat impendi, qui magis luctu quam lætitiis pascerebat, dicens: « Versa est in ductum cithara mea, et organum in vocem flentium. » Veniens igitur ad ecclesiæ fores procedit et oravit, ingressus vero locum martyrii ubi sanctus occubuit, rigavit lacrymis et osculatus est. Dicta autem confessione astantibus coram episcopis cum tremore multo ac reverentia ad tumbam accessit, ubi totus prostratus corpore ac mora non modica, orationi intentus, quos singultus ediderit, quæ suspiria, quam largo lacrymarum imbre marmor ipsum perfuderit, æstimari non potest. Postquam vero diutius oratum est, monachis et multitudini quæ convenerat pro rege satisfaciens, Londoniensis episcopus his verbis exorsus ait: « Quoniam aliter opinari nonnullos notum est, quam se habeat gestorum integritas ante Deum cui nuda et aperta sunt omnia, et coram Christo Domini quem hic veneratur in fide et veritate et in præsentia fraternitatis vestræ, pura confessione, recognoscit dominus noster rex quod nec ipso jubente nec sciente quidem, venerabilem archiepiscopum maligni homines occiderunt, ut autem cognovit occisum, tantam animi contraxisse mœstitiam, quod prospeximus tunc præsentem, quantam nunquam pro quovis eventu passus est. Super verbo autem, quod ira præventus protulit, unde materiam ipsum occidendi sumpsisse creditur profana temeritas, et quia viventem adeo pertinaciter insecutus est, cui-

abilem sese clamat et veniam precatur pro vestro A iudicio per omnia satisfactorus. Ea propter universitatis vestræ adesse sibi suffragium supplicat, quatenus in conspectu Domini ac Salvatoris nostri qui « cor contritum et humiliatum » non spernit, et beato martyri Thomæ humilis illius accepta sit pœnitentia. In integrum hodie restituit dignitates et jura hujus ecclesiæ quæcunque a retroactis temporibus, sive in hoc, sive in aliis ubique terrarum regnis Ecclesia catholica liberius cognoscitur habuisse. Sed et de propria ratione triginta librarum reditus offert in munus martyri, quatenus vobis intercedentibus immemor injuriarum propitius fiat. Omnem insuper malevolentiam ex corde remittit omnibus, qui ipsum in causa venerabilis archiepiscopi offendisse videntur et universos qui de ipsius advocacione erant, sive clericos, sive propinquos, sive servientes, quos aliquando supra quam debuit, contristavit in aliquo, in priorem hodie gratiam recipit et dilectionem. » Talia prosequente episcopo, ut cessavit loqui, rex universa benigne concessit, et rata fore in posterum protestatus est. Post hæc autem exteriori exutus veste scapulis et capite inclinato in unam fenestram tumuli humili prorsus devotione, adeo ut in luctum converteret universos, primo quinquies cæsus a prælatis, postmodum a monachis LXXX et eo amplius, ter a singulis cæsus, et sic solemniter absolutus est. His ita gestis, nuda humo residens, nudis nec lotis saltem post lutum pedibus, jejunos quoque ut venerat, neque enim quidquam sibi pœnitentiæ dolor sinebat indulgere quietis, noctem totam orando transegit, demisso vultu ac totius gestu corporis satis insinuans, hoc illius opus, hanc esse mentis immutationem qui respicit terram et facit eam tremere. Neque facile reperitur in aliqua historia Christiani temporis aut humilior isto principe in pœnitentia, aut devotior aliquis exstitisse. Et ne cui in dubium veniat per beati martyris Thomæ merita mutatam diviniæ sententiæ severitatis, quam inspiravit, regis satisfactione placari, evidens hujus rei jam tunc monstrabatur indicium. Nam quo die rex Cantuariam venit super his quæ in sanctum deliquerat satisfactorus, comes Flandrensis, qui cum immenso exercitu oram maris obsederat ut in Angliam repentinus irrumperet, mutato repente consilio reversus est. In crastino nihilominus, sicut postea computatis diebus inventum est, comprehenso in acie Scotorum rege qui et ipse Northanhumbræ Anglos vastare aggressus est et prædari, omnes in brevi conticere hostes, et pacem regni turbantes humiliati sunt. Et sicut in ultionem sanguinis innocenter effusi ira Dei in regem pariter et regnum regis interveniente reatu desævit, sic rursus humiliato regi, martyre mediante venerabili, repropitiata divinitas et hostes subegit, et uberiorem pacis gratiam reformavit. Hinc nos tibi, martyr insignis, fructum labiorum, et laborem manuum immolamus, orantes et sicubi nostra lineas veritatis excessit ora-

tio, tua sancta Intercessione et meritis indulgentiam consequamur et vitam. Amen.

Insimulatione quorundam, quorum est discordias serere inter fratres, antequam prioratum Cantuariæ suscepisset, dominus Benedictus offensam regis incurrit, adeoque in virum profecit perversorum malignitas apud regem, ut nisi beati Thomæ reverentia, cujus se monachus tuitione specialiter advocabat regis impetus infregisset, supra quam regiam deceret majestatem furor regis in hominem desæviret. Est nempe criminosa mentis, cum ipsa virtutes non appetat viros virtutis si non datur opere vel sermonibus insectari. Quæ quidem invectio non regis animi odio habentis mala, sed eorum mordet malitiam quorum suggestionem rex in Benedictum iracundiæ creditur concepisse calorem. Beatus igitur Thomas, cujus martyrium et miracula vir iste, de quo loquimur, eleganti stylo transmisit ad posteros, vice famulatus exhibitus purgatum infamia qua venerat in suspicionem, quasi secus incedens, quam se habeat professionis suæ norma, hac arte reconciliavit regi. Cum enim adepto jam prioratu, compulsus a suis propter Ecclesiæ negotia, diu regem sæcucus nequaquam sese auderet ingerere ob metum et minas regis, ostensa coelitus visione, qua tumbat adversus innoxium regia feritas delinitur. Nam vidit in somnis quasi per pontem incederet magnum valde et elevatum, cumque ad medium fluminis pervenisset quod rapido subitus volumine decurrebat, soluto repente tabulata cui pes regis innitebatur, ipse illico per medium lapsus foramen suspensus hærebat brachiis, mox totus in patentem inferius voraginem ruiturus, cui nullum prorsus solitudo loci suffragium spondidisset. Igitur post conatus plurimos cum jam viribus cœpisset destitui nec humanæ subventionis spes ultra resedit, memor quoniam Domini est salus mellifluum, Domini ac Salvatoris nomen crebrius inclamavit, matris quoque Mariæ nomen ingeminans, et universos patronos invocans, cum nemo pereunti succurreret : « Subveni, inquit, martyr Christi, sancte Thoma, succurre, ne memineris injuriarum extremi temporis, quem in primordiis supra omnes homines adamavi. » Vix verba finivit et ecce Benedictus prior festinus accurrens, sciscitanti cur vel unde veniret, hæc regi respondit : « Quem invocasti in fide, sanctus archiepiscopus ut te eripiam misit me, et porrigens illi manum, ereptum de loco mortis et lacu miseriæ statuit super pontem, et visio non comparuit. » Evigilans autem rex et horrore turbatus visionis insolite reliquum noctis sine somno transegit, tantamque membris omnibus vexationem horrendam animi stupor infudit, ut vix circa medium diei præ nimio dolore de lecto surgeret. Igitur, ut prior adfuit, exponitur visio, nec minor prorsus Deo et pretioso martyri Thomæ persolvitur actio gratiarum a rege, quam si vita illi de vero periculo redderetur. Testatus namque est quod pro nullo quamvis inestimabili pondere pecuniarum in eundem recideret visionis

horrorem. Et ne quis hæc casu accidisse, et somnum non mirandum esse contendat, nos e regione tanto illud sublimius quanto subtilius est veneramur, tantoque magnificentius et majori fatemur attollendum præconio, quanto per hoc non a morbo quolibet caro mox moritura sed victura in perpetuum ab odii lethalis abyssu anima suscitatur. Rex siquidem, quem pridie quam hæc videret, tum per ministros publicæ functionis, tum per seipsum aperta verborum contumelia fuerat insecutus, hunc

A correptus ab illo, qui respicit terram et facit eam tremere, in familiarem recipit gratiam, et pro quibuscumque postulavit prona mente largitus est; ut in hac mutatione dextræ Excelsi, ipse laudetur et adoretur, in cuius manu corda sunt regum, qui cum sit in sanctis suis mirabilis, ad laudem et gloriam nominis sui, cuius sit meriti martyr noster egregius, subtili admodum ac multiplici miraculorum indicio declaravit. Alii alii hinc dixerunt sed sic fuit visio.

SANCTI THOMÆ

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI ET MARTYRIS

VITA SECUNDA

AUCTORE ROGERIO DE PONTINIACO.

PROLOGUS.

Quoniam apud omnium fidelium mentes pretiosissimi martyris Thomæ, Cantuariensis archiepiscopi, passio veneranda singularem obtineat reverentiam et devotionem, multorum tamen movet animos, quod de ejus vita et actibus nusquam plena reperitur historia, maxime cum lucerna ista non sub modio latuerit, sed in evidenti super Ecclesiæ candelabrum posita, non tantum occidentalium partium angustias, verum etiam totius orbis latitudinem splendore suo irradiaverit. Pro ignorantia enim veritatis nonnullis de beato viro non solum diversa, sed etiam contraria sensisse cognovimus, quorum ignorantia necessaria quidem sed tamen temeraria et nimis forte præsumptuosa diligentia consulendum æstimavimus, ne et falsitas illis fiat in devotionis detrimentum et posteris in erroris seminarium.

Porro aliquid de beati viri vita et actibus pretiosæ que mortis ejus triumpho vir illustris, Joannes Salesberiensis, claro quidem et fideli sed admodum succincto edidit eloquio; in quo, etsi devotioni fidelium plurimum profuit, ad plenum tamen minime satisfacit, compendiario, ut ipse asserit, utens sermone, ne illa scilicet quæ tunc temporis notissima et vulgata habebantur diffusius et expressius prosequens, non tam necessarius quam superfluous videretur. Sane si hoc eidem Joanni facere placuisset, nullus procul dubio utilius vel melius illo id efficere potuisset, cui et dicendi facultas erat incomparabilis, et rerum gestarum certissima inerat notitia; quippe, qui ab ineunte ætate beato viro socialiter adhaerens, et in persecutionibus comes individuus

B exstiterat. De his et quibus post mortem Dominus sanctum suum mirificavit, eumque non tantum cælis sed et terris pretiosæ mortis merito vivere declaravit, vir venerabilis Benedictus Cantuariensis ecclesiæ prior copiosam texuit relationem unde evidenter agnoscitur quam sit pretiosa in conspectu Domini mors sancta ejus, quem tantis virtutum et miraculorum indicis incessanter commendare non desinit.

Denique nos etiam qui beato viro tempore exsilii sui ministravimus, quique sacra manuum ejus impositione officium sacerdotale suscepimus, ea, quæ de ipso minus dicta sunt, ne temporis vetustate penitus pereant a memoria, stylo quidem rudi et inculto, sed veritate plenissima adnotare curavimus, nihil omnino inserentes, nisi quod vel ipsi vidimus et audivimus, vel certissima ac fidelissima eorum, qui interfuerunt, relatione cognovimus. Si cui tamen vilitas forte et abjectio dictaminis sorduerit, veritas tamen laciniato tecta schemate non vilescat.

Thomas igitur civitate Londoniarum parentibus secundum civilem statum eminentissimis oriundus fuit. Patri nomen erat Gilbertus, mater vero ejus Mathildis vocabatur. Quæ, quamvis ultra civilem conditionem generis excellentia claruisse visa sit, eam tamen multiplex morum honestas et religionis ac devotionis eleemosynarumque assiduitas multo magis venerabilem et commendabilem faciebant.

Hæc quodam tempore cum concepto fetu gravida se de nocte sopori dedisset, visum est ei quasi Tamesis fluvius, qui Londonias præterfluit, totus la